

De Extra Beveiligde Inrichting: veilig, maar ook humaan?

Een onderzoek naar de verhouding tussen het EBI-regime en de mensenrechten uit artikel 3 EVRM

Rodrigo Avilés, 'Mindcage'

Student: Juliette Ditvoorst

Studentnummer: u1250585

Administratienummer: 893629

Plaats en datum: Tilburg, april 2016

Universiteit: Tilburg University

Opleiding: Rechtsgeleerdheid

Begeleider: Mw. Mr. S.R.B. Walther

VOORWOORD

Voor u ligt de scriptie die ik heb geschreven ter afronding van de masteropleiding Rechtsgeleerdheid aan de Universiteit van Tilburg.

In het kader van deze scriptie heb ik een onderzoek verricht naar de verhouding tussen het regime in de Extra Beveiligde Inrichting (EBI) in Vught en de mensenrechten die zijn neergelegd in artikel 3 EVRM, dat een verbod op foltering, onmenselijke behandeling en vernederende behandeling inhoudt. Het regime in de EBI leidt al jaren tot veel discussie, met name op het gebied van de humaniteit van dit regime. Het schrijven van deze scriptie gaf me de kans om me te verdiepen in het EBI-regime en de vraag of het regime al dan niet strijd oplevert met artikel 3 EVRM.

Het schrijven van een afstudeerscriptie is in beginsel een individuele aangelegenheid. Het zou mij echter niet gelukt zijn zonder het vertrouwen en de aanmoediging van de mensen om mij heen. Via deze weg zou ik dan ook graag iedereen die, direct of indirect, betrokken is geweest bij het schrijfproces, van harte willen bedanken. Allereerst gaat mijn dank uit naar mevrouw Walther, die mij op zeer goede wijze heeft begeleid en ondersteund gedurende het schrijven van deze scriptie. Daarnaast gaat mijn dank uit naar de heer De Vries, strafrechtadvocaat bij Meijering Van Kleef Ficq en Van der Werf Advocaten te Amsterdam, die uitgebreid te tijd heeft genomen om mij te woord te staan met betrekking tot zijn ervaringen als advocaat van gedetineerden in de EBI. Graag wil ik ook de heer Høidal en de heer Andresen, beiden werkzaam in de Halden Fengsel in Noorwegen, bedanken voor de hartelijke ontvangst in deze Noorse gevangenis. Mijn dank gaat bovendien uit naar mijn studiegenootje en goede vriendin Britt Schmidt, die vele malen de tijd heeft genomen om mee te denken over dit scriptieonderwerp en mij heeft vergezeld gedurende de reis naar Noorwegen, die ik in het kader van deze scriptie heb gemaakt. Tot slot wil ik mijn familie en vrienden, maar in het bijzonder mijn ouders, Karel Ditvoorst en Anke Ditvoorst, bedanken voor hun onvoorwaardelijke steun, vertrouwen en geduld, zowel gedurende dit schrijfproces als gedurende mijn hele studietijd.

Juliette Ditvoorst

Tilburg, april 2016.

AFKORTINGEN

CPT	Committee for the Prevention of Torture and Inhumane and Degrading Treatment
EBA	Extra Beveiligde Afdeling
EBI	Extra Beveiligde Inrichting
ECPT	Europees Verdrag ter voorkoming van foltering en onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing
EHRM	Europees Hof voor de Rechten van de Mens
EVRM	Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en de fundamentele vrijheden
Hof	Europees Hof voor de Rechten van de Mens
PBW	Penitentiaire Beginselenwet
Piw'er	Penitentiair inrichtingswerker
POER	Projectgroep Ontwikkeling EBI Regime
De Regeling	Regeling selectie, plaatsing en overplaatsing van gedetineerden
TEBI	Tijdelijke Extra Beveiligde Inrichting

INHOUDSOPGAVE

I	Inleiding	5
1.1	Probleembeschrijving en onderzoeksvraag	5
1.2	Onderzoeksdoel	6
1.3	Leeswijzer en methodologie	6
II	De Extra Beveiligde Inrichting	8
2.1	Inleiding	8
2.2	Ontstaansgeschiedenis	8
2.2.1	Crisis binnen het Nederlandse gevangeniswezen	8
2.2.2	Van EBA naar TEBI	9
2.2.3	Van TEBI naar EBI	10
2.3	Voorwaarden voor plaatsing en mogelijke rechtsmiddelen	10
2.4	Het regime	11
2.4.1	Een bezoek aan de EBI	11
2.4.2	Dagindeling	12
2.4.3	Bezoek	13
2.4.4	Detentieomstandigheden	13
2.4.5	Re-integratie en resocialisatie	14
2.5	Tussenconclusie	14
III	Artikel 3 EVRM	16
3.1	Inleiding	16
3.2	Artikel 3 EVRM	16
3.3	De afbakening van artikel 3 EVRM	17
3.3.1	Minimum level of severity	17
3.3.2	Foltering	17
3.3.3	Onmenselijke behandeling of bestraffing	19
3.3.4	Vernederende behandeling of bestraffing	20
3.4	Rechtspraak inzake detentieomstandigheden en artikel 3 EVRM	21
3.5	De rol van het CPT bij beoordeling van zaken door het EHRM	22
3.5.1	Wat is het CPT?	22
3.5.2	Verhouding CPT en EHRM	22
3.5.3	Wat vindt het CPT van de EBI?	23
3.6	Tussenconclusie	24
IV	De toets van het EBI-regime aan artikel 3 EVRM	26
4.1	Inleiding	26

4.2	De EBI en artikel 3 EVRM	27
4.2.1	Belangrijke punten ten aanzien van het EBI-regime	27
4.2.2	Belangrijke punten ten aanzien van artikel 3 EVRM	28
4.3	De toets	29
4.3.1	Relevante uitspraken van het EHRM inzake detentieomstandigheden	29
4.3.2	Het EBI-regime en foltering	31
4.3.3	Het EBI-regime en onmenselijke behandeling	32
4.3.4	Het EBI-regime en vernederende behandeling	34
4.3.5	Tussenconclusie	35
4.4	Rechtsvergelijking: Halden Fengsel, Noorwegen	36
4.4.1	De Noorse mentaliteit: “we are releasing your neighbour”	36
4.4.2	Het regime in Halden Fengsel	38
4.4.3	Noorse lessen voor Nederland?	40
4.4.4	Tussenconclusie	44
V	Conclusie	46
VI	Aanbevelingen	49
6.1	Inleiding	49
6.2	Contact tussen gedetineerden en piw’ers	49
6.3	Arbeid	50
6.4	Bezoek	50
6.5	Resocialisatie en re-integratie	51
6.6	Conclusie	51
	Lijst van gebruikte bronnen	53

HOOFDSTUK I: INLEIDING

1.1 Probleembeschrijving en onderzoeksvraag

De EBI is een bijzondere tak binnen het Nederlandse gevangeniswezen. Gevestigd op het terrein van de Penitentiare Inrichting Vught, vormt de EBI de strengst beveiligde gevangenis in Nederland. Het doel waarmee de Tijdelijke Extra Beveiligde Inrichting (hierna: TEBI) en later de EBI werden opgericht, namelijk het aantal gewelddadige ontvluchtelingen uit Nederlandse gevangnissen en huizen van bewaring te verminderen,¹ lijkt tot op heden te zijn bereikt. Uit deze inrichting is namelijk nog nooit een gedetineerde ontvlucht en er hebben nog nooit gijzelingen plaatsgevonden. Toch is er, sinds de oprichting van de EBI in 1997, van verschillende kanten veel kritiek ontstaan op het regime dat in de EBI gehanteerd wordt.² Een punt van kritiek dat met betrekking tot de EBI steeds terugkeert, is dat het regime er onmenselijk zou zijn. In 2003 heeft het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (hierna: EHRM) al eens uitspraak gedaan in de zaken van twee in de EBI gedetineerde Nederlanders, die klaagden over onmenselijke behandeling, vanwege onder andere de stelselmatige visitaties waaraan zij werden onderworpen.³

De kritiek met betrekking tot de EBI laaide in april 2015 weer op, nadat er voor de eerste keer zelfmoord werd gepleegd door een gedetineerde. Het ging om de 53-jarige gedetineerde Lau Geeraets, die tot een levenslange gevangenisstraf was veroordeeld.⁴ Hoewel in 2013 door de Erasmus Universiteit in opdracht van het WODC nog een uitgebreid onderzoek is verricht naar het regime in de EBI,⁵ gaven critici, waaronder advocaat Geert-Jan Knoops, naar aanleiding van deze gebeurtenis aan dat het noodzakelijk is dat het EBI-regime regelmatig wordt doorgelicht om te bekijken of het systeem nog wel voldoet aan de mensenrechtelijke normen anno nu.⁶ De vraag naar de verhouding tussen detentie in de EBI en de mensenrechten, neergelegd in artikel 3 EVRM, dat een verbod op foltering en onmenselijke en vernederende behandeling of bestraffing inhoudt, zal dan ook centraal staan in dit onderzoek. De hoofdvraag die hiermee samenhangt en die in dit onderzoek zal worden beantwoord, luidt als volgt:

Is het regime in de EBI vernederend of onmenselijk, of levert het foltering op in de zin van artikel 3 EVRM en wat moet of kan er worden veranderd aan dit regime om de mensenrechten uit dat artikel beter te waarborgen?

¹ H.G. van de Bunt e.a., *Gevangen in de EBI, Een empirisch onderzoek naar de Extra Beveiligde Inrichting (EBI) in Vught*, Den Haag: WODC 2013, p. 41.

² ‘Kritiek laat politiek koud’, *Trouw* 15 april 1999, www.trouw.nl (zoek op *kritiek EBI*); ‘Kritiek Europees Hof op detentie Kobus L.’, *Trouw* 5 februari 2003, www.trouw.nl (zoek op *kritiek EBI*); ‘Hoe inhumanaan is het “Alcatraz van Nederland”?’’, *Volkskrant* 7 mei 2015, www.volkskrant.nl (zoek op *Extra Beveiligde Inrichting*).

³ EHRM 4 februari 2003, nr. 52750/99 (*Lorsé e.a./Nederland*); EHRM 4 februari 2003, nr. 50901/99 (*Van der Ven/Nederland*).

⁴ ‘Justitie bevestigt zelfmoord in de cel van Lau Geeraets’, *NOS* 24 april 2015, www.nos.nl (zoek op *zelfmoord Lau Geeraets*).

⁵ H.G. van de Bunt e.a., *Gevangen in de EBI, Een empirisch onderzoek naar de Extra Beveiligde Inrichting (EBI) in Vught*, Den Haag: WODC 2013.

⁶ ‘Moeder Lau Geeraets klaagt Nederland aan bij Europees Hof’, *NOS* 13 juni 2015, www.nos.nl (zoek op *Lau Geeraets*).

1.2 Onderzoeksdoel

Een gevangenisstraf is de zwaarste straf die in Nederland kan worden opgelegd. Een dergelijke straf heeft, nog ongeacht de lengte van de straf en de plaats van detentie, een grote impact op het leven van de veroordeelde. Detentie in de EBI gaat nog een stapje verder, aangezien binnen dit regime de vrijheden van gedetineerden nog verder worden ingeperkt dan in het geval van detentie in een andere penitentiaire inrichting. Het praktisch belang van dit onderzoek is dan ook daarin gelegen dat een voorlopig antwoord zal worden gegeven op de vraag of detentie in de EBI onmenselijk of vernederend is, of foltering oplevert in de zin van artikel 3 EVRM. Dit artikel speelt in het kader van detentiesituaties een belangrijke rol, aangezien het strekt tot waarborging van belangrijke fundamentele rechten, die onder geen enkele omstandigheid geschonden mogen worden. Het is uiteraard in alle detentiesituaties, maar met name in zeer strenge detentieregimes van groot belang dat de mensenrechten uit dit artikel voldoende worden gewaarborgd.

Een antwoord op de hierboven geformuleerde hoofdvraag van dit onderzoek is van belang ten aanzien van de gedetineerden die op dit moment in de EBI verblijven of die daar in de toekomst zullen worden geplaatst. Daarnaast kan een antwoord op deze vraag van belang zijn voor de EBI zelf, omdat duidelijk kan worden hoe het huidige regime ervoor staat in het licht van de mensenrechten. Aan de hand daarvan zouden in de toekomst wellicht bepaalde stappen kunnen worden gezet in het kader van beleidswijzigingen.

Een neven doel van dit onderzoek is te bekijken hoe men in het buitenland omgaat met gedetineerden in zwaarbeveiligde gevangnissen en of het Nederlandse EBI-regime wellicht lering zou kunnen trekken uit de organisatie van een vergelijkbare streng-beveiligde gevangenis in het buitenland. Een voorbeeld van zo'n gevangenis is de Halden gevangenis in Noorwegen. Deze gevangenis is één van de strengst beveiligde gevangnissen van Noorwegen, maar wordt tegelijkertijd de meest humane gevangenis ter wereld genoemd.⁷ Rechtsvergelijkend onderzoek kan in dit geval wellicht bijdragen aan nieuwe inzichten met betrekking tot het nationale regime in de EBI.

1.3 Leeswijzer en methodologie

Om de hierboven genoemde hoofdvraag te kunnen beantwoorden, is een aantal deelvragen geformuleerd. Deze deelvragen zullen aan bod komen in de drie hiernavolgende hoofdstukken. Hoofdstuk II zal volledig in het teken van de EBI staan. De ontstaansgeschiedenis van de EBI zal aan bod komen, alsmede de voorwaarden voor plaatsing van een gedetineerde in deze inrichting en mogelijke rechtsmiddelen ten aanzien van een dergelijk (over)plaatsingsbesluit. Uiteraard zal ook de inhoud van het regime in de EBI uitgebreid aan de orde komen. Het is mij, ondanks vele pogingen, helaas niet gelukt om in contact te komen met of een bezoek te brengen aan de EBI. Het afdelingshoofd van de EBI, mevrouw Van Boxtel en de plaatsvervangend vestigingsdirecteur van de P.I. Vught, mevrouw Wanders, hebben geweigerd om vragen van mijn kant te beantwoorden. De reden hiervoor is, zo schreef mevrouw Wanders mij in een e-mailbericht, de politieke gevoeligheid van dit detentieregime en de mediaonrust die onderzoeken teweegbrengen. Om deze reden worden slechts zeer zelden onderzoekers toegelaten in de EBI. Omdat ik derhalve helaas niet met eigen ogen heb kunnen zien hoe het er in de EBI aan toe gaat en ook geen vragen heb kunnen stellen aan mensen die in

⁷ 'The radical humaneness of Norway's Halden Prison', *The New York Times* 29 maart 2015, www.nytimes.com (zoek op *Halden prison*).

de EBI werkzaam zijn, heb ik dit onderzoek voor wat betreft de beschrijving van het EBI-regime vooral op secundaire bronnen moeten baseren. Met name het onderzoek dat in 2013 in opdracht van het WODC is uitgevoerd door de Erasmus Universiteit in Rotterdam, is een belangrijke bron geweest met betrekking tot de omschrijving van het regime in de EBI.⁸ Daarnaast is het gesprek dat ik heb gevoerd met de heer mr. Jurriaan de Vries, strafrechtadvocaat bij Meijering Van Kleef Ficq en Van der Werf Advocaten te Amsterdam, van groot belang geweest voor de regimeomschrijving in hoofdstuk II. Hoewel de heer De Vries ook niet direct werkzaam is in de EBI, heeft hij deze inrichting in het kader van zijn professie als strafrechtadvocaat wel meerdere malen bezocht en kon hij zo toch een duidelijke omschrijving geven van zijn ervaringen aldaar. Ook kon hij indirect aangeven wat in het algemeen de ervaringen van zijn cliënten in de EBI zijn.

Hoofdstuk III zal vervolgens een analyse inhouden van artikel 3 EVRM. Aan de hand van jurisprudentieonderzoek zal aandacht worden besteed aan de vraag hoe het EHRM uitleg heeft gegeven aan de drie onderdelen van deze bepaling, namelijk ‘foltering’, ‘onmenselijke behandeling of bestraffing’ en ‘vernederende behandeling of bestraffing’. Tenslotte zal een paragraaf worden gewijd aan de vraag welke rol het *Committee for the Prevention of Torture* (hierna: CPT) speelt bij de beoordeling van zaken door het EHRM. Hierbij zal tevens worden stilgestaan bij de rapporten die het CPT heeft geschreven naar aanleiding van bezoeken aan de EBI.

In hoofdstuk IV zal het EBI-regime worden getoetst aan de inhoud van artikel 3 EVRM. Allereerst zal een korte herhaling plaatsvinden van de belangrijkste bevindingen uit hoofdstuk II en III. Vervolgens zullen enkele belangrijke uitspraken van het EHRM inzake detentieomstandigheden worden besproken, waarna een beargumenteerde conclusie zal worden getrokken met betrekking tot de centrale onderzoeksvraag, namelijk of het EBI-regime al dan niet een onmenselijke of vernederende behandeling, of foltering oplevert. Afhankelijk van het antwoord op deze onderzoeksvraag zal vervolgens aan de hand van rechtsvergelijkend onderzoek worden bekeken wat er moet of kan veranderen aan het regime in de EBI. Dit rechtsvergelijkend onderzoek is uitgevoerd door middel van een bezoek aan de Noorse Halden Fengsel. Resultaten van dit onderzoek zullen centraal staan in paragraaf 4.4 van dit hoofdstuk. Hoewel ik mij ervan bewust ben dat het regime, zoals dat is vormgegeven in de Noorse Halden Fengsel, vanwege bijvoorbeeld de vele opleidingsmogelijkheden voor zowel gedetineerden als personeel en de uitgebreide faciliteiten, waarschijnlijk een stuk kostbaarder is dan het regime in de EBI, heb ik in dit rechtsvergelijkend onderzoek geen rekening gehouden met de financiële aspecten die zijn verbonden aan de organisatie van een bepaald gevangenisregime. De focus ligt dan ook volledig op de kenmerken van het Noorse regime zelf en de mogelijke inspiratie die delen van dit regime voor de EBI zouden kunnen vormen.

Hoofdstuk V zal de conclusie van dit onderzoek vormen en een korte samenvatting van de belangrijkste bevindingen, alsmede een definitieve beantwoording van de hoofdvraag inhouden.

In hoofdstuk VI zullen tot slot de onderzoeksresultaten worden omgezet in aanbevelingen voor het regime in de EBI. Zo concreet mogelijk zal worden uiteengezet op welke manier deze aanbevelingen in de praktijk van de EBI uitgevoerd zouden kunnen worden.

⁸ H.G. van de Bunt e.a., *Gevangen in de EBI, Een empirisch onderzoek naar de Extra Beveiligde Inrichting (EBI) in Vught*, Den Haag: WODC 2013.

HOOFDSTUK II: DE EXTRA BEVEILIGDE INRICHTING (EBI)

2.1 Inleiding

De EBI is opgericht met als doel het aantal gewelddadige ontvluchtelingen uit Nederlandse gevangenissen en huizen van bewaring te verminderen. Om te bekijken of het regime dat binnen de EBI gehanteerd wordt onmenselijke of vernederende behandeling of foltering oplevert in de zin van artikel 3 EVRM, is het van belang om te onderzoeken wat de EBI precies is. In dit hoofdstuk zal aandacht worden besteed aan de ontstaansgeschiedenis van de EBI, waarna wordt bekeken onder welke voorwaarden een gedetineerde in aanmerking komt voor plaatsing in de EBI. Vervolgens zal aandacht worden besteed aan het regime dat in de EBI gehanteerd wordt. De laatste paragraaf van dit hoofdstuk bevat een samenvatting van de antwoorden op bovenstaande vragen, alsmede een korte inhoudsindicatie van het hiernavolgende hoofdstuk III.

2.2 Ontstaansgeschiedenis

2.2.1 Crisis binnen het Nederlandse gevangeniswezen

Tot het begin van de jaren '80 bestond het Nederlandse gevangenisstelsel uit slechts drie soorten gevangenissen: open inrichtingen, halfopen inrichtingen en gesloten inrichtingen. Daarnaast bestond een aantal inrichtingen voor psychisch gestoorde gedetineerden. Er vonden destijds wel enkele ontsnappingen plaats, maar daarbij was geen sprake van gijzelingen of buitensporig geweld.⁹ Daarom was er op dat moment geen reden voor het ontwikkelen van gevangenissen met een hoger beveiligingsniveau.¹⁰ De ontvluchtelingen die plaatsvonden werden gezien als iets onvermijdelijks. De drang naar ontvluchten uit een penitentiaire inrichting werd als iets natuurlijk aangemerkt. Het gevangenisbeleid in Nederland was na de Tweede Wereldoorlog, sterk gericht op resocialisatie. Daarbij paste volgens penitentiaire deskundigen de opvatting dat 'de illusie van het kunnen ontvluchten' niet van de gedetineerden mocht worden afgenomen, omdat dit averechts zou werken.¹¹ Met de vluchtillusie werd zelfs in het bouwbeleid rekening gehouden.¹²

In het begin van de jaren '80 ontstond meer gewelddadigheid onder gedetineerden en verschillende nieuwe ontsnappingstechnieken werden toegepast, waaronder gijzelingen en andere geweldsmiddelen. Het hoogtepunt van ontvluchtelingen ligt in het jaar 1984, waarin 118 gedetineerden zijn ontvlucht uit een penitentiaire inrichting. Na 1984 daalt het aantal ontsnappingen weliswaar, maar de gewelddadigheid ervan neemt toe.¹³ Daarom werd in 1986 de Werkgroep Opvang Vlucht- en Gemeengevaarlijke Gedetineerden ingesteld door het Ministerie van Justitie.¹⁴ De werkgroep werd verzocht om haar voorstellen mede te richten

⁹ R. King en S. Resodihardjo, 'To max or not to max. Dealing with high risk prisoners in the Netherlands and England and Wales', *Punishment & Society* 2010, p. 65, 67.

¹⁰ R. King en S. Resodihardjo, 'To max or not to max. Dealing with high risk prisoners in the Netherlands and England and Wales', *Punishment & Society* 2010, p. 65, 67.

¹¹ A. Peters, 'De Extra Beveiligde Inrichtingen: een inhumane en vernederende behandeling en bestraffing?', *Ars Aequi* 1994, 43(2), p. 72,80; Peters stelt dat aanscherping van het EBI-regime kan leiden tot gevoelens van wrok en agressie van gedetineerden tegenover bewaarders. Uiteindelijk kunnen gedetineerden vereenzamen en gevoelsarm worden, wat op den duur zou kunnen leiden tot uitbraakpogingen.

¹² H.G. van de Bunt e.a., *Gevangen in de EBI, Een empirisch onderzoek naar de Extra Beveiligde Inrichting (EBI) in Vlucht*, Den Haag: WODC 2013, p. 34.

¹³ H.G. van de Bunt e.a., *Gevangen in de EBI, Een empirisch onderzoek naar de Extra Beveiligde Inrichting (EBI) in Vlucht*, Den Haag: WODC 2013, p. 35.

¹⁴ *Kamerstukken II 1987/88, 20 200, nr. 27, p. 1.*

op nieuw te bouwen inrichtingen, waarbij de mogelijkheid bestond van kleine aparte afdelingen. Op 6 maart 1987 werd het eindrapport van de werkgroep aangeboden.¹⁵

Ten aanzien van de opvang van gedetineerden die binnen de categorie ‘vlucht- en gemeengevaarlijk’ vallen, heeft de werkgroep drie alternatieven onderzocht, te weten verdunning, concentratie en spreiding.¹⁶ Spreiding van gedetineerden over een aantal extra beveiligde afdelingen werd als het beste alternatief aangemerkt, vanwege de kleinschaligheid en beheersbaarheid die erdoor zou ontstaan. In 1990 traden de eerste extra beveiligde afdelingen (hierna: EBA’s) in werking. Deze EBA’s bleken echter niet het doel te dienen waarmee zij werden opgericht. In de periode van 1990 tot 1993 vonden namelijk 21 ontsnappingen plaats in de nieuw opgerichte EBA’s. Deze ontsnappingen waren zelfs nog gewelddadiger dan de ontsnappingen die eerder plaatsvonden en het leek, aldus Dubbeld, alsof het nieuwe systeem de gedetineerden alleen maar aanzette tot het gebruik van zwaardere middelen.¹⁷ Er ontstond een crisis binnen het Nederlandse gevangeniswezen en daarmee veel maatschappelijke en politieke onrust.¹⁸

2.2.2 Van EBA naar TEBI

Als antwoord op deze crisis wordt de commissie-Hoekstra ingesteld, die het veiligheidsbeleid in het gevangeniswezen nader gaat bestuderen. In haar rapport neemt de commissie een deel van de uitgangspunten van het rapport van de werkgroep Opvang Vlucht- en Gemeengevaarlijke Gedetineerden over. In plaats van de door de werkgroep geadviseerde EBA’s, beveelt de commissie echter aan om de zeer vluchtgevaarlijke gedetineerden toch te concentreren en wel in een tweetal nieuwe Extra Beveiligde Inrichtingen (hierna: EBI’s), die uitgerust zijn met volledige voorzieningen.¹⁹

Vlak na publicatie van het rapport door de commissie-Hoekstra, vond op 3 april 1993 het dieptepunt voor wat betreft de ontsnappingen plaats. Uit de EBA van de gevangenis in Sittard ontsnapten zes van de zeven gedetineerden.²⁰ Naar aanleiding van deze gebeurtenis ontstond de wens om het plan van de commissie-Hoekstra zo snel mogelijk in praktijk te brengen. Koehorst, destijds directeur van de PI in Vught, bood aan om een oud gebouw op het terrein van de PI in Vught binnen drie maanden gereed te hebben om te kunnen functioneren als Tijdelijke Extra Beveiligde Inrichting (hierna: TEBI) en daarin alle vluchtgevaarlijke gedetineerden uit de verschillende EBA’s op te sluiten.²¹ Op 4 augustus 1993 werd de TEBI in gebruik genomen.

¹⁵ *Rapport Werkgroep Opvang Vlucht- en Gemeengevaarlijke gedetineerden*, Den Haag: Ministerie van Justitie 1987.

¹⁶ *Kamerstukken II 1987/88*, 20 200, nr. 27, p. 2; *Rapport Werkgroep Opvang Vlucht- en Gemeengevaarlijke gedetineerden*, Den Haag: Ministerie van Justitie 1987.

¹⁷ L. Dubbeld, *In de geborgenheid van de gevangenis. De betekenis van de nieuwe Nederlandse gevangenisarchitectuur*. Amsterdam: University Press 2001.

¹⁸ S.L. Resodihardjo, *Crisis and change in the British and Dutch prison services: understanding crisis-reform processes*. Surrey, UK: Ashgate Publishing Limited 2009.

¹⁹ Commissie-Hoekstra, *Rapport Evaluatiecommissie Beveiligingsbeleid Gevangeniswezen*, Den Haag: Ministerie van Justitie 1992.

²⁰ ‘Ontsnapping van gevangenen splijt coalitie’, *NRC* 5 april 1993, www.nrc.nl (zoek op *ontsnapping gevangenen Sittard*).

²¹ H.G. van de Bunt e.a., *Gevangen in de EBI, Een empirisch onderzoek naar de Extra Beveiligde Inrichting (EBI) in Vught*, Den Haag: WODC 2013, p. 41.

2.2.3 Van TEBI naar EBI

Om de overgang van TEBI naar EBI goed te laten verlopen werd een projectgroep ingesteld, de Projectgroep Ontwikkeling EBI Regime (hierna: POER), die het beveiligingsbeleid in de TEBI ging onderzoeken.²² Het doel van de POER was te bekijken of er een nieuwe invulling moet of kan worden gegeven aan de uitvoering van het beveiligingsbeleid in de TEBI. Hierbij richtte de POER zich ook op het spanningsveld tussen humaniteit en veiligheid dat bestaat bij het instellen van een extra beveiligde inrichting. Onder goede zorg voor psychosociale kwaliteit van het regime valt voldoende fysieke en geestelijke activiteit, het serieus nemen van gedetineerden, het garanderen van een minimum aan privacy en de mogelijkheid om door middel van gedrag invloed te kunnen uitoefenen op de detentiesituatie.²³

In 1997 kon de permanente faciliteit worden geopend en kon de TEBI worden gesloten. Niet alle beleidsmatige aanbevelingen van de POER zijn meegenomen in het definitieve regime van de EBI. In paragraaf 4 van dit hoofdstuk zal aandacht worden besteed aan de vraag hoe het huidige EBI-regime is vormgegeven.

2.3 Voorwaarden voor plaatsing en mogelijke rechtsmiddelen

De EBI behoort tot de categorie inrichtingen met een ‘extra beveiligd’ regime, zoals neergelegd in artikel 13 lid 1 van de Penitentiaire Beginselenwet (hierna: PBW). Lid 2 van dit artikel geeft aan dat de minister van Justitie criteria moet bepalen waaraan gedetineerden moeten voldoen om voor plaatsing in een dergelijke, extra beveiligde inrichting in aanmerking te komen. De voorwaarden waaronder een gedetineerde in de EBI kan worden geplaatst, zijn neergelegd in artikel 6 van de Regeling selectie, plaatsing en overplaatsing van gedetineerden (hierna: de Regeling).²⁴ Dit artikel luidt als volgt:

“In extra beveiligde inrichting kunnen gedetineerden worden geplaatst die:

- a. een extreem vluchtrisico vormen en een onaanvaardbaar maatschappelijk risico vormen in termen van recidivegevaar voor ernstige geweldsdelicten, of*
- b. bij ontvluchting een onaanvaardbaar maatschappelijk risico vormen, waarbij het vluchtrisico als zodanig hieraan ondergeschikt is.”*

De procedure tot het vaststellen van het maatschappelijk risico en het vluchtrisico volgt uit de Regeling. Ook de procedure die de selectiefunctionaris volgt om tot plaatsing van een gedetineerde in de EBI over te kunnen gaan, wordt in de Regeling duidelijk uiteengezet.²⁵ De beklagprocedure voor gedetineerden bij

²² De rapportage van de Projectgroep Ontwikkeling EBI Regime is niet meer te vinden in de archieven van Dienst Justitiële Inrichtingen of elders. De inhoud ervan wordt wel uitgebreid besproken in: G. Mol e.a., *Zorg in en om de Extra Beveiligde Inrichting. Een onderzoek naar de zorg voor de psychische conditie van gedetineerden in de EBI te Vught*, Nijmegen: WODC 2000, p. 9.

²³ G. Mol e.a., *Zorg in en om de Extra Beveiligde Inrichting. Een onderzoek naar de zorg voor de psychische conditie van gedetineerden in de EBI te Vught*, Nijmegen: WODC 2000, p. 10.

²⁴ Regeling selectie, plaatsing en overplaatsing van gedetineerden, *Stcrt.* 2000, 176, in werking getreden op 1 oktober 2000.

²⁵ Regeling selectie, plaatsing en overplaatsing van gedetineerden, *Stcrt.* 2000, 176, in werking getreden op 1 oktober 2000.

(over)plaatsing in de EBI is neergelegd in artikel 17 en artikel 72 PBW.²⁶

2.4 Het regime

Het beschrijven van het regime en de gang van zaken binnen de EBI is lastig voor een buitenstaander zoals ik. Om deze reden besloot ik in het kader van dit scriptieonderzoek strafrechtadvocaten te benaderen die cliënten vertegenwoordigen die in de EBI verblijven. Eén van de advocaten die ik heb benaderd, is de heer Juriaan de Vries van Meijering Van Kleef Ficq & Van der Werf Advocaten in Amsterdam. De heer De Vries heeft enkele cliënten in de EBI (gehad) en is zo vriendelijk geweest om mij te woord gestaan met betrekking tot zijn ervaringen met de EBI in Vught. Delen van het gesprek dat ik met hem heb gevoerd, zullen in deze paragraaf aan bod komen. Tevens zal in dit kader wederom gebruik gemaakt worden van het onderzoeksrapport van het WODC,²⁷ alsmede van het rapport van de Inspectie voor de Sanctietoepassing, voor zover dit betrekking heeft op het EBI-regime.²⁸

2.4.1 Een bezoek aan de EBI

Aangezien de EBI zich bevindt op het terrein van de penitentiaire inrichting te Vught, is het als het ware een gevangenis in een gevangenis. Om de EBI te bezoeken moet derhalve eerst de centrale bewakingspost van de PI Vught gepasseerd worden. Aldaar worden persoonsgegevens gecontroleerd en wordt gebruik gemaakt van een veiligheidsscan.²⁹ Na een wandeling van circa 10 minuten komt de bezoeker aan bij de centrale bewakingspost van de EBI, waar hij nogmaals aan dezelfde controles wordt onderworpen. Uit het WODC-rapport, alsmede uit het gesprek dat ik het gevoerd met de heer De Vries, volgt dat het ongeveer 30 minuten duurt om vanaf de eerste controlepost daadwerkelijk in de EBI te arriveren.³⁰ Op mijn vraag hoe hij het ervaart om zijn cliënten in de EBI op te zoeken, geeft de heer De Vries onmiddellijk aan dat hij deze bezoeken als zeer indrukwekkend en ook deprimerend ervaart. Als advocaat wordt hij bij de ingang van de PI Vught opgehaald door één of meerdere medewerkers van de EBI. Samen met hen loopt hij dan over het terrein naar de ingang. De Vries geeft aan dat, alvorens hij in de EBI een cliënt kan spreken, ten minste 16 à 17 deuren moeten worden gepasseerd. Eenmaal binnen is er een wachtruimte voor bezoek. In de bezoekruimte zelf is een glazen wand die het bezoek van de gedetineerde scheidt. De gedetineerde wordt geboeid binnengebracht in zijn deel van de bezoekruimte. De Vries geeft aan dat hij als advocaat, behalve voor het bezoek noodzakelijke documenten, niets mag meenemen. Ik vraag de heer De Vries of hij ooit het gevoel heeft in zijn werkzaamheden als advocaat te worden beperkt. Zijn antwoord is een stellig “jazeker”. Als hij een document aan zijn cliënt wil laten lezen, moet hij dit document tegen het glas houden. Verder geeft De Vries aan dat, hoewel hij dat niet met zekerheid kan zeggen, de mogelijkheid van afluistering altijd

²⁶ Artikel 17 en artikel 72 Penitentiaire Beginselenwet.

²⁷ H.G. van de Bunt e.a., *Gevangen in de EBI, Een empirisch onderzoek naar de Extra Beveiligde Inrichting (EBI) in Vught*, Den Haag: WODC 2013

²⁸ Inspectie voor de sanctietoepassing, *Inspectierapport Doorlichting PI Vught*, Den Haag: Ministerie van Veiligheid en Justitie 2011, p. 97.

²⁹ H.G. van de Bunt e.a., *Gevangen in de EBI, Een empirisch onderzoek naar de Extra Beveiligde Inrichting (EBI) in Vught*, Den Haag: WODC 2013, p. 45.

³⁰ H.G. van de Bunt e.a., *Gevangen in de EBI, Een empirisch onderzoek naar de Extra Beveiligde Inrichting (EBI) in Vught*, Den Haag: WODC 2013, p. 45.

bestaat, waardoor men als advocaat van cliënten in de EBI toch, al dan niet onbewust, wat terughoudender is in gesprekken met de cliënt.

Zijn bezoeken aan cliënten in de EBI geven de heer De Vries soms het idee dat de gedetineerden aldaar niet als mensen, maar als objecten worden gezien en behandeld. Dit valt hem ook op als hij zijn cliënten spreekt. Naar mate de tijd verstrijkt, krijgen ze een steeds grauwer aangezicht. Ze zien bleek, krijgen mentale klachten en vallen veel af. Ook klagen veel gedetineerden over verminderd zicht. Dit komt, aldus de De Vries, door het feit dat gedetineerden in de EBI soms jarenlang niet meer ver weg kunnen kijken. Ze kijken immers altijd tegen een muur aan. Zelfs wanneer de gedetineerden luchten, doen ze dat in een kooi met daaromheen een muur. Uit een inspectierapport over de EBI uit 2011 volgt dat de cellen in de EBI een raam hebben zonder tralies, maar met ijzeren *shutters*, een soort rolluiken. Dit raam biedt enkel uitzicht op een hoge muur, waar recentelijk groen tegen is gepland, zodat gedetineerden kunnen weten welk seizoen het is.³¹

2.4.2 Dagindeling

Het activiteitenprogramma in de EBI is beperkt en met name individueel van aard.³² Sinds een aantal jaren is het voor gedetineerden in de EBI niet meer mogelijk om arbeid te verrichten. Dit terwijl artikel 47 lid 1 PBW bepaalt dat iedere gedetineerde recht heeft op deelname aan de in de inrichting beschikbare arbeid. Op grond van artikel 47 lid 2 PBW draagt de directeur zorg voor de beschikbaarheid van deze arbeid, voor zover de aard van de detentie zich daar niet tegen verzet. De EBI heeft gebruik gemaakt van deze nuance die lid 2 biedt. In verband met beveiligingsaspecten is het volgens de directie van de EBI niet mogelijk om gepaste arbeid te blijven bieden die zowel veilig als uitdagend is.³³

Op grond van de PBW heeft de gedetineerde naast arbeid ook recht op andere activiteiten. Zo bepaalt artikel 48 PBW dat de gedetineerde recht heeft op het kennisnemen van het nieuws, het wekelijks gebruik maken van een bibliotheekvoorziening, het volgen van onderwijs en het deelnemen aan educatieve activiteiten. Artikel 49 PBW geeft de gedetineerde recht op recreatie en dagelijks verblijf in de buitenlucht.

Om veiligheidsredenen wordt de planning van de activiteiten in de EBI wekelijks opnieuw vastgesteld, waarbij geen vast patroon wordt gevolgd.³⁴ Dit heeft als doel dat de gedetineerden nooit weten wat er op een bepaalde dag of in een bepaalde week zal gebeuren, zodat zij geen ontsnappingspogingen kunnen voorbereiden. De gedetineerden in de EBI worden elke ochtend geïnformeerd over het activiteitenprogramma van die dag.³⁵ Gedetineerden kunnen dagelijks minimaal 1 uur luchten in een afgeschermdede luchtkooi. Het luchten vindt op wisselende tijden plaats in gemeenschap.

³¹ Inspectie voor de sanctietoepassing, *Inspectierapport Doorlichting PI Vught*, Den Haag: Ministerie van Veiligheid en Justitie 2011, p. 100.

³² Inspectie voor de sanctietoepassing, *Inspectierapport Doorlichting PI Vught*, Den Haag: Ministerie van Veiligheid en Justitie 2011, p. 99.

³³ H.G. van de Bunt e.a., *Gevangen in de EBI, Een empirisch onderzoek naar de Extra Beveiligde Inrichting (EBI) in Vught*, Den Haag: WODC 2013, p. 100.

³⁴ S. Struijk, 'De EBI anno 2015: valse lucht of frisse lucht?', *Sancties* 2015/3, p. 12-21.

³⁵ Inspectie voor de sanctietoepassing, *Inspectierapport Doorlichting PI Vught*, Den Haag: Ministerie van Veiligheid en Justitie 2011, p. 100.

Gedetineerden kunnen wekelijks tweemaal drie kwartier sporten onder begeleiding van een instructeur.³⁶ Deze instructeur bevindt zich achter glas en geeft via een intercom aanwijzingen. De recreatietijd bedraagt 1 uur per doordeweekse dag en 2 uur per dag in het weekeinde, aldus het rapport. In deze uren kunnen de gedetineerden gebruik maken van de fitnesszaal of een huiskamerachtige ruimte met tv en kranten. Op de luchtplaats kunnen gedetineerden gebruik maken van een tafeltennistafel en volleybalnet. Het is voor gedetineerden mogelijk om tijdens recreatie op individuele basis gebruik te maken van de keuken.³⁷ In de EBI is geen bibliotheek aanwezig. Wel kunnen gedetineerden boeken bestellen via de docenten bij wie zij onderwijs kunnen volgen. Ondanks dat alle door de PBW vereiste activiteiten, behalve de arbeid, worden aangeboden in de EBI, kan het voorkomen dat een gedetineerde 21 uur per dag op zijn cel doorbrengt.³⁸

2.4.3 Bezoek

Gedetineerden in de EBI kunnen wekelijks één uur relatiebezoek ontvangen. Dit bezoek moet tenminste een week van tevoren worden aangevraagd, zodat het bezoek nog gescreend kan worden. Van alle gesprekken tussen de gedetineerde en zijn bezoek worden opnames gemaakt en bovendien is er sprake van directe observatie. Het bezoek vindt plaats achter een glazen scheidingswand. Het is mogelijk om maximaal één keer per maand bezoek te ontvangen van eerstegraads familie zonder scheidingswand.³⁹ Ook in dergelijke gevallen is fysiek contact, afgezien van een handdruk bij ontmoeting en afscheid, streng verboden.⁴⁰ Uit mijn gesprek met de heer De Vries vloeide voort dat gedetineerden in de EBI uiteindelijk vaak afzien van bezoek, met name van bezoek van hun kinderen, omdat het zowel voor hen als voor hun familie te pijnlijk is om elkaar niet even te kunnen vasthouden.⁴¹ Bovendien maakt een bezoek aan de EBI volgens de gedetineerden erg veel indruk op hun familieleden, vanwege de zeer strenge veiligheidsvoorschriften, de kale ruimtes en de glazen wanden.⁴²

2.4.4 Detentieomstandigheden

Ik stelde de heer De Vries de vraag wat zijn cliënten zelf aangeven met betrekking tot het regime waaraan zij zijn onderworpen. “Ze vinden het een hel”, aldus De Vries. “Gedetineerden hebben daar geen enkele autonomie meer. Zelfs als ze van hun toilet gebruik hebben gemaakt, moeten ze iemand roepen die komt doortrekken, dat mogen ze zelf niet doen.” Ook geven cliënten van De Vries aan dat ze gek worden van het

³⁶ Inspectie voor de sanctietoepassing, *Inspectierapport Doorlichting PI Vught*, Den Haag: Ministerie van Veiligheid en Justitie 2011, p. 100.

³⁷ Inspectie voor de sanctietoepassing, *Inspectierapport Doorlichting PI Vught*, Den Haag: Ministerie van Veiligheid en Justitie 2011, p. 100.

³⁸ H.G. van de Bunt e.a., *Gevangen in de EBI, Een empirisch onderzoek naar de Extra Beveiligde Inrichting (EBI) in Vught*, Den Haag: WODC 2013, p. 95.

³⁹ A. Kerkhof e.a., *Detentie in de EBI. Effecten en beleving van detentie in de Extra Beveiligde Inrichting*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2003, p. 11.

⁴⁰ Inspectie voor de sanctietoepassing, *Inspectierapport Doorlichting PI Vught*, Den Haag: Ministerie van Veiligheid en Justitie 2011, p. 102.

⁴¹ Dit volgt tevens uit het onderzoeksrapport van het CPT; CPT/Inf(98) 15, Netherlands, par. 66.

⁴² Inspectie voor de sanctietoepassing, *Inspectierapport Doorlichting PI Vught*, Den Haag: Ministerie van Veiligheid en Justitie 2011, p. 102.

gevoel steeds geïsoleerd te zijn en van het feit dat ze vrijwel altijd en overal bekeken en afgeluisterd kunnen worden.

Eén van de belangrijkste dingen die gedetineerden aangeven is dat zij zich volledig afgesloten voelen van de buitenwereld. Hoewel De Vries aangeeft dat hij het personeel in de EBI tijdens zijn bezoeken als zeer vriendelijk en professioneel ervaart, wordt door gedetineerden aangegeven dat in het regime van de EBI wordt voorkomen dat er een band ontstaat tussen gedetineerden en piw'ers. Hierdoor en vanwege het feit dat veel gedetineerden op en den duur, vanwege de strikte beperkingen met betrekking tot bezoek, nauwelijks nog bezoek ontvangen, voelen veel gedetineerden zich volledig afgesloten van de buitenwereld en ervaren zij een groot gebrek aan menselijk contact.

Vanwege het feit dat gedetineerden iedere zelfstandigheid wordt ontnomen, zij niet de mogelijkheid hebben om te werken in de gevangenis, geen vast ritme hebben omdat het activiteitenprogramma om veiligheidsredenen elke dag anders is en vanwege het gebrek aan contact met piw'ers, medegedetineerden en familie en vrienden, worden gedetineerden in de EBI, aldus De Vries, ontdaan van ieder menselijk element.

2.4.5 Re-integratie en resocialisatie

Het POER-rapport stelde dat zorg hulpverlening binnen de EBI een beperkte doelstelling heeft, Het verblijf in de EBI is niet bedoeld voor resocialisatie en re-integratie.⁴³ Op de vraag of hij vindt dat er iets veranderd zou moeten of kunnen worden aan het regime in de EBI, antwoordt de heer De Vries bevestigend. Hij geeft aan dat het een lastige kwestie is, maar dat de overheid zeker zou moeten proberen om de EBI menselijker te maken. Eén van de dingen die hij aangeeft is dat het goed zou zijn om zorg te dragen voor enige vorm van re-integratie en resocialisatie. Het zou volgens De Vries namelijk heel goed kunnen dat gedetineerden in de EBI alleen maar 'harder' worden. Deze opvatting komt ook aan bod in rapporten van het CPT, waaraan in hoofdstuk 3 aandacht zal worden besteed.

2.5 Tussenconclusie

Bovenstaande schets van de ontstaansgeschiedenis van de EBI laat zien dat het gevangeniswezen in Nederland toe was aan verandering om een einde te kunnen maken aan de gewelddadige ontvluchtingen die plaatsvonden. Ook is duidelijk geworden onder welke voorwaarden een gedetineerde in aanmerking komt voor plaatsing in de EBI, namelijk wanneer sprake is van een extreem vluchtrisico of een onaanvaardbaar maatschappelijk risico bij ontvluchting. De weergave van het regime in paragraaf 4 geeft weer dat strikte veiligheidsmaatregelen noodzakelijk worden geacht om de doelstelling van de EBI te bereiken. Bij een bezoek aan de EBI komt veel kijken en het wordt, zo volgt uit het interview met de heer De Vries, ook door advocaten als indrukwekkend ervaren. Gedetineerden geven aan het regime in de EBI zeer zwaar te vinden en zich geïsoleerd te voelen van de buitenwereld. Het gebrek aan menselijk contact met medegedetineerden, piw'ers en familie speelt daarbij een grote rol. Het is mijns inziens de vraag of deze zeer strikte omstandigheden inderdaad noodzakelijk zijn om het beoogde doel te bereiken. In het volgende hoofdstuk zal

⁴³ G. Mol e.a., *Zorg in en om de Extra Beveiligde Inrichting. Een onderzoek naar de zorg voor de psychische conditie van gedetineerden in de EBI te Vught*, Nijmegen: WODC 2000, p. 10.

in het kader van deze vraag aandacht worden besteed aan rapporten van het CPT met betrekking tot het EBI-regime. Ook zal in dit hoofdstuk aandacht worden besteed aan artikel 3 EVRM en de afbakening daarvan door het EHRM.

HOOFDSTUK III: ARTIKEL 3 EVRM

3.1 Inleiding

In het vorige hoofdstuk is uitgebreid aandacht besteed aan de EBI en het regime dat in deze inrichting gehanteerd wordt. De centrale hoofdvraag van dit onderzoek luidt of dit regime foltering, onmenselijke behandeling of vernederende behandeling in de zin van artikel 3 EVRM zou kunnen opleveren. Om deze hoofdvraag te kunnen beantwoorden, moet onderzocht worden wat artikel 3 EVRM precies inhoudt. Deze bepaling zal in dit hoofdstuk dan ook centraal staan. Allereerst zal in de volgende paragraaf stil worden gestaan bij de aard van artikel 3 EVRM. Vervolgens zal aan de hand van jurisprudentieonderzoek aandacht worden besteed aan de afbakening van de drie kernbegrippen uit deze bepaling. Bekeken zal worden hoe het EHRM invulling heeft gegeven aan de begrippen ‘foltering’, ‘onmenselijke behandeling of bestraffing’ en ‘vernederende behandeling of bestraffing’. Tevens zal in dit hoofdstuk bekeken worden welke rol het *Committee for the Prevention of Torture and Inhumane or Degrading Treatment or Punishment* (hierna: CPT) speelt in verhouding tot uitspraken van het EHRM met betrekking tot artikel 3 EVRM en wat het CPT heeft geoordeeld met betrekking tot de EBI in Vught. Tenslotte zal paragraaf zes een tussenconclusie bevatten, die een antwoord op bovenstaande vraagstukken inhoudt.

3.2 Artikel 3 EVRM

Artikel 3 EVRM luidt als volgt:

“Niemand mag worden onderworpen aan folteringen of aan onmenselijke of vernederende behandelingen of bestraffingen.”

Zoals uit de formulering van de bepaling kan worden afgeleid, omvat deze drie onderdelen, namelijk ‘foltering’, ‘onmenselijke behandeling of bestraffing’ en ‘vernederende behandeling of bestraffing’. Het is in het kader van dit onderzoek van belang om te weten welke betekenissen het EHRM aan deze begrippen toekent. Als dat duidelijk is, kan worden beredeneerd of de behandelingen, die horen bij het huidige regime van de EBI, al dan niet foltering en/of onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing in de zin van artikel 3 EVRM opleveren.

Artikel 3 EVRM is een absoluut recht. Het absolute karakter van artikel 3 volgt uit artikel 15 lid 2 EVRM.⁴⁴ Bij aantasting van het in artikel 3 EVRM neergelegde recht is derhalve steeds automatisch sprake van aantasting van de menselijke waardigheid.⁴⁵ Het recht uit artikel 3 EVRM is door het EHRM dan ook expliciet aangeduid als een *core right*.⁴⁶

De leer van de inherente beperkingen zorgde er lange tijd voor dat in Straatsburg zelden klachten van gedetineerden gehonoreerd werden.⁴⁷ Volgens deze leer was beperking van grondrechten namelijk een kenmerk van rechtmatige vrijheidsbeneming. Hierdoor zouden ten aanzien van gedetineerden ruimere

⁴⁴ Dit artikel bepaalt dat, zelfs in situaties van oorlog of in tijden van een andere algemene noodtoestand die het bestaan van het land bedreigt, nooit mag worden afgeweken van artikel 3, artikel 4 lid 1 en artikel 7 EVRM.

⁴⁵ A.J. Nieuwenhuis, ‘De kernrechtbenadering bij grondrechten’, *TvCR* 2012, p. 138-147.

⁴⁶ EHRM 11 juli 2006, 54810/00 (*Jalloh/Duitsland*).

⁴⁷ E. Brems e.a., *Vrijheden en vrijheidsbeneming. Mensenrechten van gedetineerden*, Antwerpen: Intersentia 2005, p. 4.

beperkingen zijn toegelaten dan ten aanzien van vrije burgers. Zolang de vrijheidsbeneming rechtmatig was, werden beperkingen op andere grondrechten, die uit die vrijheidsbeneming voortvloeiden, automatisch gerechtvaardigd geacht. De leer van de inherente beperkingen werd echter niet door het EHRM overgenomen toen de eerste klacht van een gedetineerde voor het Hof kwam. In de zaak *Golder v. UK* maakte het EHRM duidelijk dat de overheid elke beperking op grondrechten daadwerkelijk en concreet moet legitimeren en dat dit ook te allen tijde ten aanzien van gedetineerden geldt.⁴⁸

Het absolute karakter van artikel 3 EVRM betekent uiteraard niet dat elke gewelddadige of bedreigende situatie binnen het bereik van artikel 3 EVRM valt. Voor de toepasbaarheid van dit artikel dient de betreffende behandeling of bestraffing waarover wordt geklaagd de ondergrens van artikel 3 EVRM te overschrijden. Om deze reden is het van belang om het toepassingsbereik van artikel 3 EVRM af te bakenen. In de volgende paragraaf zal, zoals in de inleiding van dit hoofdstuk reeds aangegeven, daarom allereerst bekeken worden wat de ondergrens van deze bepaling is en op welke manier het EHRM de afbakening van de drie onderdelen uit artikel 3 EVRM heeft vormgegeven.

3.3 De afbakening van artikel 3 EVRM

3.3.1 *Minimum level of severity*

Artikel 3 EVRM kent, zo heeft het EHRM bepaald, een algemene ondergrens. Een behandeling of bestraffing dient namelijk aan een bepaalde mate van ernst te voldoen, alvorens artikel 3 EVRM van toepassing kan zijn. In de woorden van het EHRM moet er sprake zijn van een “*minimum level of severity*” van de behandeling of bestraffing. Dit heeft het Hof bepaald in de uitspraak *Ireland v. UK* uit 1978.⁴⁹ In diezelfde uitspraak stelt het Hof dat de vraag of er sprake is van een *minimum level of severity* afhangt van omstandigheden van het geval, zoals de duur en frequentie van de behandeling, de fysieke of mentale effecten ervan en in sommige gevallen ook de leeftijd, het geslacht en/of gezondheidstoestand van het slachtoffer.⁵⁰

Als het Hof van oordeel is dat in een bepaalde situatie inderdaad sprake is van een *minimum level of severity*, zal het concluderen dat er sprake is van een schending van artikel 3 EVRM. Vervolgens gaat het Hof na welke van de in artikel 3 EVRM genoemde juridische kwalificaties op de betreffende situatie van toepassing is: ofwel foltering, ofwel vernederende behandeling of bestraffing, ofwel onmenselijke behandeling of bestraffing.⁵¹

3.3.2 *Foltering*

Artikel 3 EVRM geeft zelf geenszins invulling aan de termen die het gebruikt. Verschillende uitspraken van het EHRM zijn behulpzaam bij het afbakenen van het begrip ‘foltering’ als bedoeld in artikel 3 EVRM.

⁴⁸ EHRM 21 februari 1975, 4451/70 (*Golder t. Verenigd Koninkrijk*).

⁴⁹ EHRM 18 januari 1978, 5310/71 (*Ierland t. Verenigd Koninkrijk*), par. 162.

⁵⁰ EHRM 1 juni 2010, 22978/05 (*Gäfgen t. Duitsland*), par. 88; In deze uitspraak heeft het Hof daar nog aan toegevoegd dat het het doel van de behandeling, de motivatie ervan en de context van de behandeling van belang acht.

⁵¹ M. Hagens, *Toezicht op menswaardige behandeling van gedetineerden in Europa. Een onderzoek naar de verhouding tussen het EHRM en het CPT bij de effectivering van het folterverbod* (diss. Leiden), Leiden: 2011, p. 73.

Allereerst is de zogenoemde ‘Griekse zaak’ van belang in dit kader.⁵² In deze zaak sprak de toenmalige Commissie zich voor het eerst uit over de interpretatie van artikel 3 EVRM en gaf zij een omschrijving van de begrippen uit dit artikel. Volgens de Commissie behelst het begrip “onmenselijk behandeling” in elk geval een behandeling die zodanig ernstig mentaal of fysiek lijden teweegbrengt, dat dit in de gegeven situatie niet goed te praten is. Het woord “foltering” behelst volgens de Commissie hetzelfde als een onmenselijke behandeling, maar in het geval van foltering heeft de onmenselijke behandeling een bepaald doel, zoals het ontlokken van informatie of bekentenissen. Ook heeft de foltering vaak een nog zwaarder karakter dan onmenselijke behandeling. Een behandeling of bestraffing is volgens de Commissie “vernederend” als het individu zwaar wordt gedenigreerd onder het toeziend oog van anderen, of als het individu wordt gedwongen tot handelingen tegen zijn zin of geweten.⁵³

In 1978 werd opnieuw een zaak behandeld, ditmaal door het EHRM, die interpretatie van artikel 3 EVRM vergt. Het gaat om de hiervoor reeds genoemde zaak *Ierland tegen het Verenigd Koninkrijk*.⁵⁴ In deze zaak ging het om enkele leden van de *Irish Republican Army* (IRA), die waren gearresteerd en gedetineerd vanwege terroristische misdrijven die zij hadden gepleegd in het Verenigd Koninkrijk. De vijf verhoortechnieken die in deze zaak gebruikt werden, bestonden onder meer uit het onthouden van slaap en voedsel aan de verdachten en het plaatsen van een kap over hun hoofd. Ierland klaagde bij het EHRM dat de verhoortechnieken van het Verenigd Koninkrijk onmenselijk waren en derhalve een schending opleverden van artikel 3 EVRM.

De Commissie, die destijds nog een vooronderzoek deed alvorens de zaak door het EHRM werd behandeld, was van oordeel dat er in deze zaak sprake was van foltering, omdat de bovengenoemde verhoortechnieken werden gebruikt om informatie van de verdachten te verkrijgen. Met dit oordeel sloot de Commissie aan bij haar omschrijving van “foltering” in de ‘Griekse zaak’.⁵⁵ Het EHRM was het niet eens met de Commissie en benadrukte in deze zaak dat het begrip foltering gereserveerd moet blijven voor een opzettelijk toegebrachte onmenselijke behandeling die zeer ernstig en wreed lijden teweegbrengt. Het opzetcriterium vormt volgens het EHRM derhalve een onderscheidend criterium ten opzichte van de onmenselijke behandeling. Hoewel het zowel bij ‘onmenselijke behandeling’ als bij ‘foltering’ gaat om een toegebrachte onmenselijke behandeling, te weten zeer ernstig fysiek of mentaal lijden, is het opzet op de onmenselijke behandeling, met als doel het ontlokken van informatie of een bekentenis, volgens het Hof een *conditio sine qua non* om te kunnen spreken van foltering.⁵⁶ Het Hof acht derhalve het opzettelijk handelen, alsmede de intensiteit van het lijden van doorslaggevend belang in het onderscheid tussen foltering en onmenselijke behandeling.⁵⁷ Bij foltering is volgens het Hof sprake een van opzettelijk toegebrachte

⁵² ECRM 5 november 1969 (report), *Denemarken, Noorwegen, Zweden en Nederland t. Griekenland*, *Yearbook of the European Convention on Human Rights*, 1969, Martinus Nijhoff 1972.

⁵³ ECRM 5 november 1969 (report), *Denemarken, Noorwegen, Zweden en Nederland t. Griekenland*, *Yearbook of the European Convention on Human Rights*, 1969, Martinus Nijhoff 1972, p. 186.

⁵⁴ EHRM 18 januari 1978, 5310/71 (*Ierland t. Verenigd Koninkrijk*).

⁵⁵ M. Hagens, *Toezicht op menswaardige behandeling van gedetineerden in Europa. Een onderzoek naar de verhouding tussen het EHRM en het CPT bij de effectuering van het folterverbod* (diss. Leiden), Leiden: 2011, p. 76; EHRM 18 januari 1978, 5310/71 (*Ierland t. Verenigd Koninkrijk*).

⁵⁶ J. de Lange, *Detentie genormeerd, Een onderzoek naar de betekenis van het CPT voor de inrichting van vrijheidsbeneming in Nederland*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2008, p. 70.

⁵⁷ EHRM 18 januari 1978, 5310/71 (*Ierland t. Verenigd Koninkrijk*), par. 167.

onmenselijke behandeling die zeer ernstig en wreed lijden teweegbrengt.⁵⁸ Of sprake is van opzet, hangt af van de omstandigheden van het geval, zoals bijvoorbeeld het doel waarmee werd gehandeld. In de zaak *Selmouni tegen Frankrijk* uit 1999 maakt het EHRM duidelijk dat ook bij de invulling van het begrip ‘de ernst van het lijden’ gebruik moet worden gemaakt van de omstandigheden van het geval.⁵⁹

Het EHRM heeft ook enkele uitspraken gedaan met betrekking tot foltering in het kader van detentieomstandigheden. Het Hof sluit in deze uitspraken niet uit dat ernstige detentieomstandigheden in bepaalde omstandigheden kunnen worden gekwalificeerd als foltering in de zin van artikel 3 EVRM. In de zaken waarin het Hof oordeelt dat de detentieomstandigheden foltering opleveren, is steeds sprake van een veelheid aan omstandigheden.⁶⁰

Geconcludeerd kan worden dat het EHRM, om te bepalen of sprake is van foltering in de zin van artikel 3 EVRM, grote waarde hecht aan de ernst en intensiteit van het toegebrachte leed enerzijds en aan het opzetcriterium anderzijds. Om de ernst en intensiteit van het lijden te bepalen, gebruikt het Hof dezelfde maatstaf als bij het bepalen of voldaan is aan *the minimum level of severity*, waarmee een schending van artikel 3 EVRM kan worden vastgesteld. Het Hof kijkt namelijk naar alle omstandigheden van het geval, waaronder bijvoorbeeld de ernst van de verwondingen, de duur van de behandeling, de effecten van de behandeling en de leeftijd en gezondheidstoestand van de klager.⁶¹ Om te bepalen of sprake is van opzet, kijkt het Hof onder andere of er doelbewust werd gehandeld, met welke motieven werd gehandeld en of er sprake was van een machtsverhouding.

3.3.3 Onmenselijke behandeling of bestraffing

Aldus De Lange is ook bij het onderscheid tussen ‘onmenselijke behandeling’ en ‘vernederende behandeling’ de ernst van het lijden maatgevend.⁶² Het is van belang om te constateren dat, noch uit de literatuur, noch uit de jurisprudentie van het EHRM blijkt dat het Hof zich uitspreekt over het onderscheid tussen de termen ‘behandeling’ en ‘bestrafing’. In deze paragraaf zal dit onderscheid dan ook achterwege worden gelaten en zal de focus liggen op het onderscheid tussen de begrippen ‘onmenselijk’ en ‘vernedereend’.

Bij de beoordeling of het toegebrachte leed ernstig genoeg is om van onmenselijke behandeling te kunnen spreken, spelen omstandigheden als de duur van de behandeling en de leeftijd en gezondheid van de klager een rol. Uit de uitspraak van het EHRM inzake *Kudla tegen Polen* volgt dat een behandeling als onmenselijk wordt aangemerkt indien: “*it was premeditated, was applied for hours at a stretch and caused*

⁵⁸ J. de Lange, *Detentie genormeerd, Een onderzoek naar de betekenis van het CPT voor de inrichting van vrijheidsbeneming in Nederland*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2008, p. 70.

⁵⁹ EHRM 28 juli 1999, 25803/94 (*Selmouni t. Frankrijk*), par. 100; Het Hof overweegt in deze zaak dat *the severity of the suffering* op gelijke wijze moet worden vastgesteld als *the minimum level of severity*, namelijk aan de hand van alle relevante omstandigheden van het geval.

⁶⁰ Zo ging het in de zaak *Ilascu e.a.* uit 2004 ten aanzien van een van de twee klagers om oplegging van de doodstraf in combinatie met slechte leefomstandigheden op ‘death row’ en een slechte gezondheidstoestand van klager; EHRM 8 juli 2004, 48787/99 (*Ilascu e.a t. Moldavië en Rusland*), par. 435- 440/443-447.

⁶¹ M. Hagens, *Toezicht op menswaardige behandeling van gedetineerden in Europa. Een onderzoek naar de verhouding tussen het EHRM en het CPT bij de effectuering van het folterverbod* (diss. Leiden), Leiden: 2011, p. 86.

⁶² J. de Lange, *Detentie genormeerd, Een onderzoek naar de betekenis van het CPT voor de inrichting van vrijheidsbeneming in Nederland*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2008, p. 77.

either actual bodily injury or intense physical and mental suffering.”⁶³ Deze omschrijving lijkt enigszins overeen te komen met de omschrijving die het EHRM als maatstaf voor foltering gebruikt. Echter, het grote verschil bestaat in de ernst van het lijden. Bij de constatering van onmenselijke behandeling kan namelijk worden volstaan met een mildere vorm van toegebracht leed.⁶⁴ Bovendien is opzet in het geval van onmenselijke behandeling geen vereiste. Volgens de rechtsgeleerde auteurs Evans en Morgan kan gesteld worden dat de onmenselijke behandeling vanuit theoretisch perspectief het minst ontwikkelde begrip uit artikel 3 EVRM is.⁶⁵ Vaak wordt door het EHRM geconcludeerd dat sprake is van onmenselijke en vernederende behandeling, zonder dat er een duidelijk onderscheid wordt gemaakt.⁶⁶ Desondanks kunnen volgens De Lange ten aanzien van de term onmenselijke behandeling twee conclusies worden getrokken op basis van uitspraken van het EHRM. Ten eerste kan geconcludeerd worden dat onmenselijke behandeling een behandeling inhoudt, die de drempelwaarde van het toegebrachte leed niet zodanig overschrijdt dat van foltering kan worden gesproken.⁶⁷ Een goed voorbeeld in dit kader is de zaak *Elci e.a. tegen Turkije*.⁶⁸ De tweede conclusie luidt dat de term onmenselijke behandeling als richtsnoer kan dienen bij de beoordeling of een bepaalde behandeling ernstig genoeg is om als vernederend te kunnen worden aangemerkt. Immers, als een behandeling een lijden teweegbrengt dat niet ernstig genoeg is om de drempelwaarde van onmenselijke behandeling of bestraffing te overschrijden, brengt dit de behandeling automatisch binnen het bereik voor beoordeling of sprake is van vernederende behandeling of bestraffing.⁶⁹ Een voorbeeld waarin het EHRM duidelijk gebruik maakt van deze redenering is de *Tyrer*-zaak.⁷⁰

3.3.4 Vernederende behandeling of bestraffing

Vernedering staat gelijk aan een verlies aan menselijke waardigheid, aldus Vorhaus.⁷¹ De vernederende behandeling vormt de ondergrens voor het toepassingsbereik van artikel 3 EVRM en heeft dan ook meer aandacht gekregen in de literatuur en jurisprudentie van het EHRM. In de ‘*Griekse zaak*’ heeft de Commissie gesteld dat een behandeling als vernederend kan worden aangemerkt, indien sprake is van *gross humiliation* van het slachtoffer. In recentere rechtspraak, waaronder de zaak *Ostrovar tegen Moldavië*, acht het EHRM

⁶³ EHRM 26 oktober 2000, 30210/96 (*Kudla t. Polen*), par. 73.

⁶⁴ J. de Lange, *Detentie genormeerd, Een onderzoek naar de betekenis van het CPT voor de inrichting van vrijheidsbeneming in Nederland*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2008, p. 78.

⁶⁵ M. Evans en R. Morgan, *Preventing torture. A study of the European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, New York: Oxford University Press 1998, p. 93.

⁶⁶ J. Vorhaus, ‘On degradation. Part one: article 3 of the European Convention on Human Rights’, *Common Law World Review* (2002), p. 391.

⁶⁷ J. de Lange, *Detentie genormeerd, Een onderzoek naar de betekenis van het CPT voor de inrichting van vrijheidsbeneming in Nederland*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2008, p. 79.

⁶⁸ EHRM 13 november 2003, 23145/93 (*Elci e.a. t. Turkije*); Het EHRM achtte de detentieomstandigheden en behandelingen van de vijf klagers niet ernstig genoeg om van foltering te kunnen spreken. De behandelingen werden echter wel als onmenselijk en vernederend gekwalificeerd.

⁶⁹ J. de Lange, *Detentie genormeerd, Een onderzoek naar de betekenis van het CPT voor de inrichting van vrijheidsbeneming in Nederland*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2008, p. 79; M. Evans en R. Morgan, *Preventing torture. A study of the European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, New York: Oxford University Press 1998, p. 93.

⁷⁰ EHRM 25 april 1978, 5856/72 (*Tyrer t. Verenigd Koninkrijk*); het EHRM achtte de omstandigheden niet ernstig genoeg om van onmenselijke behandeling te kunnen spreken en concludeerde dat daardoor de vraag rees of er sprake zou kunnen zijn van vernederende behandeling.

⁷¹ J. Vorhaus, ‘On degradation. Part one: article 3 of the European Convention on Human Rights’, *Common Law World Review* (2002), p. 380.

een behandeling vernederend, indien “(...) it was such as to arouse in the victims feelings of fear, anguish and inferiority capable of humiliating and debasing them and possibly breaking their physical or moral resistance.”⁷² Later wordt daar aan toegevoegd: “(...) or when it was such as to drive the victim to act against his will or conscience.”⁷³

In de zaak *Tyrer tegen het Verenigd Koninkrijk* stelt het EHRM voorop dat iedere straf een element van vernedering bevat. Om te kunnen spreken van vernedering als bedoeld in artikel 3 EVRM, wordt een mate van vernedering vereist die verder gaat dan de vernedering inherent aan elke straf.⁷⁴ Bij de bepaling van de mate van vernedering dienen wederom alle omstandigheden van het geval in acht te worden genomen. Opzet tot vernedering is overigens geen noodzakelijke voorwaarde om van vernedering in de zin van artikel 3 EVRM te kunnen spreken.⁷⁵ Volgens Vande Lanotte en Haeck is het niet de intentie van een persoon die maakt dat een behandeling of straf vernederend is, maar de aard van de handeling en de gevolgen of de impact ervan op de getroffen persoon.⁷⁶

Uit bovenstaande volgt dat een behandeling die zorgt voor angstgevoelens en gevoelens van minderwaardigheid, waardoor het slachtoffer wordt vernederd of ontwricht, waardoor zijn fysieke of geestelijke weerstand wordt gebroken of waardoor hij wordt gedwongen dingen te doen die tegen zijn wil of geweten zijn, kan worden aangemerkt als ‘vernederend’ in de zin van artikel 3 EVRM.⁷⁷ Bovendien moet de vernedering in het geval van bestraffing verder gaan dan de vernedering die nu eenmaal inherent is aan bestraffing. Bij bepaling van die mate van vernedering moeten alle omstandigheden van het geval in aanmerking worden genomen.

3.4 Rechtspraak inzake detentieomstandigheden en artikel 3 EVRM

Detentieomstandigheden vormen een volwaardig onderwerp binnen het toepassingsbereik van artikel 3 EVRM. Bij de beoordeling van klachten over detentieomstandigheden hanteert het EHRM een cumulatief perspectief. Dat wil zeggen dat de verschillende omstandigheden niet alleen op zichzelf worden bekeken en beoordeeld, maar tevens in combinatie met elkaar.⁷⁸ In de zaak *Dougoz tegen Griekenland* heeft het EHRM de materiële detentieomstandigheden voor het eerst binnen het toepassingsbereik van artikel 3 gebracht.⁷⁹

Enkele uitspraken van het EHRM inzake detentieomstandigheden zullen in hoofdstuk 4 worden aangehaald.⁸⁰ Het gaat in deze zaken zowel om de materiële detentieomstandigheden, zoals leefomstandigheden, als om overige onderwerpen, zoals bijvoorbeeld het onderworpen worden aan bepaalde veiligheidsmaatregelen.

⁷² EHRM 13 september 2005, 35207/03 (*Ostrovar t. Moldavië*).

⁷³ EHRM 4 maart 2001, 27229/95 (*Keenan t. Verenigd Koninkrijk*).

⁷⁴ EHRM 25 april 1978, 5856/72 (*Tyrer t. Verenigd Koninkrijk*), par. 30.

⁷⁵ EHRM 16 december 1999, 24888/94 (*V. t. Verenigd Koninkrijk*), par. 71; EHRM 10 juli 2001, 33394/96 (*Price t. Verenigd Koninkrijk*), par. 30.

⁷⁶ Vande Lanotte en Haeck, *Handboek EVRM. Deel 2*, Antwerpen: Intersentia 2004, p. 150.

⁷⁷ M. Hagens, *Toezicht op menswaardige behandeling van gedetineerden in Europa. Een onderzoek naar de verhouding tussen het EHRM en het CPT bij de effectivering van het folterverbod* (diss. Leiden), Leiden: 2011, p. 103.

⁷⁸ J. de Lange, *Detentie genormeerd, Een onderzoek naar de betekenis van het CPT voor de inrichting van vrijheidsbeneming in Nederland*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2008, p. 88.

⁷⁹ EHRM 6 maart 2001, 40907/98 (*Dougoz t. Griekenland*).

⁸⁰ EHRM 6 maart 2001, 40907/98 (*Dougoz t. Griekenland*); EHRM 21 juli 2005, 69332/01 (*Rohde t. Denemarken*); EHRM 4 februari 2003, 52750/99 (*Lorsé e.a. t. Nederland*).

3.5 De rol van het CPT bij beoordeling van zaken door het EHRM

Zoals uit het voorgaande blijkt, beoordeelt het EHRM bij een vermeende schending van artikel 3 allereerst of *the minimum level of severity* is overschreden. Indien dit het geval is, is er sprake van een schending van dit absolute recht. Het juridische oordeel van het Hof is derhalve met name gericht op wat niet is toegelaten vanuit het oogpunt van menswaardigheid. Volgens De Lange biedt de interpretatie door het EHRM van de begrippen uit artikel 3 EHRM onvoldoende inzicht in de vraag waaraan een vrijheidsbeneming nu juist wél dient te voldoen.⁸¹ In dit verband komt de rol van het CPT aan de orde, alsmede de vraag in hoeverre de werkzaamheden van deze commissie in deze leemte kunnen voorzien.

3.5.1 Wat is het CPT?

Op 26 november 1987 werd op initiatief van de Raad van Europa het Europees Verdrag ter voorkoming van foltering en onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing (hierna: ECPT) gesloten.⁸² Het doel van het ECPT is het bieden van bescherming aan gedetineerden door middel van niet-juridische middelen van preventieve aard. Teneinde dit doel te bereiken, werd in 1987 tevens het Europees Comité ter preventie van foltering en onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing (CPT) opgericht. Het CPT heeft als doel het, door middel van bezoeken, uitoefenen van toezicht op de behandeling van personen die van hun vrijheid beroofd zijn.⁸³ Het CPT houdt zich niet alleen bezig met foltering. Het kijkt ook naar materiële detentieomstandigheden en naar de rechtsbescherming die gedetineerden hebben.⁸⁴

3.5.2 Verhouding CPT en EHRM

Het CPT veroordeelt geen staten wegens het schenden van mensenrechten, maar het detecteert risicosituaties die aanleiding kunnen geven tot mensenwaardige detentie en doet aanbevelingen om veranderingen aan te brengen in dit soort situaties. Anders dan het EHRM concentreert het CPT zich derhalve voornamelijk op preventie.⁸⁵ Het *Explanatory Report* bij het CPT onderstreept dat de taak van de Commissie zuiver preventief is en voornamelijk bestaat uit het uitvoeren van onderzoeken.⁸⁶

Het komt vaak voor dat het CPT anders oordeelt dan het EHRM zou doen, omdat het CPT zich, vanwege zijn niet-juridische karakter, niet gebonden acht door de interpretatie van artikel 3 van het EHRM, die lange tijd zeer restrictief was. Vandaar dat uitspraken van het CPT door het EHRM lang niet altijd van

⁸¹ J. de Lange, *Detentie genormeerd, Een onderzoek naar de betekenis van het CPT voor de inrichting van vrijheidsbeneming in Nederland*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2008, p. 97.

⁸² European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, Strassbourg, 26.XI.1987, European Treaty Series – No. 126. Text amended according to the provisions of Protocols No. 1 (ETS No. 151) and No. 2 (ETS No. 152), which entered into force on 1 March 2002. Inwerkingtreding Nederland 1 februari 1989; zoals laatstelijk gewijzigd bij Trb. 1994, 107.

⁸³ E. Brems e.a., *Vrijheden en vrijheidsbeneming. Mensenrechten van gedetineerden*, Antwerpen: Intersentia 2005, p. 11.

⁸⁴ M. Evans en R. Morgan, *Preventing torture. A study of the European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, New York: Oxford University Press 1998, p. 475.

⁸⁵ E. Brems e.a., *Vrijheden en vrijheidsbeneming. Mensenrechten van gedetineerden*, Antwerpen: Intersentia 2005, p. 12.

⁸⁶ Explanatory Report to the convention for the prevention of torture and inhuman or degrading treatment or punishment. CPT/Inf/C (89) 1 [EN] (Part 2) – Strasbourg, 26.XI.1987, par. 17 en 25.

belang werden geacht als bewijs dat een schending van artikel 3 EVRM had plaatsgevonden.⁸⁷ Sinds 2001 is hier echter verandering in gekomen met de uitspraak van het EHRM inzake *Dougoz tegen Griekenland*. Met name het standpunt van het EHRM dat in het geval van zaken over detentieomstandigheden steeds een cumulatieve benadering moet worden gehanteerd is afkomstig van het CPT.⁸⁸ Ook de positieve benadering van het CPT is overgenomen door het EHRM.⁸⁹ Het EHRM erkent in recente jurisprudentie dat artikel 3 EVRM naast een negatieve verbodsnorm ook positieve verplichtingen behelst.⁹⁰

3.5.3 Wat vindt het CPT van de EBI?

Voor de beoordeling van het verblijf in inrichtingen met een extra beveiligingsniveau heeft het CPT in haar rapporten drie criteria ontwikkeld.⁹¹ Ten eerste moet er sprake zijn van een *relatively relaxed regime* dat de strenge veiligheidsmaatregelen enigszins compenseert. Dit kan vorm gegeven worden door middel van een gevarieerd en uitdagend activiteitenaanbod en de mogelijkheid dat gedetineerden zich vrij tussen elkaar kunnen bewegen op de afdeling. Ten tweede moet er een goede interne atmosfeer worden ontwikkeld op de afdeling. Het contact tussen gedetineerden en inrichtingspersoneel speelt daarbij een belangrijke rol. Tenslotte moet er een bevredigend activiteitenprogramma zijn, bestaande uit een aanbod van sport, educatie en arbeid. Het CPT toont daarbij begrip voor het feit dat het soms, vanwege veiligheidsoverwegingen, niet mogelijk is om bepaalde werkzaamheden of activiteiten toe te staan, maar benadrukt toch met klem dat het aanbod van activiteiten en arbeid aan gedetineerden als gevolg hiervan niet louter eenvoudig en eentonig van aard mag zijn.⁹²

In de rapporten over bezoeken van het CPT aan Nederland wordt de geconstateerde situatie in de extra beveiligde inrichtingen uitvoerig getoetst aan deze criteria. De EBI in Vught is tweemaal bezocht door het CPT, in 1997 en 2002. Het CPT heeft zich zeer kritisch uitgelaten over de detentieomstandigheden binnen de EBI's. In 1997 concludeert het CPT dat het gevoerde regime in zowel de TEBI als de EBI armoedig is en zelfs kan worden aangemerkt als onmenselijke behandeling. Ook stelt het CPT dat het onder deze omstandigheden vasthouden van gevaarlijke gedetineerden hen nog gevaarlijker zou kunnen maken.⁹³ In zowel het rapport uit 1997 als in het rapport uit 2002 uit het CPT haar bezorgdheid met betrekking tot het strikte veiligheidsregime.

Een belangrijk aandachtspunt van het CPT is het gebrek aan adequaat intermenselijk contact in de EBI. Op de momenten dat gedetineerden buiten hun cel verblijven, hebben ze slechts contact met een zeer beperkt aantal medegedetineerden. Bovendien is er aldus het CPT te weinig direct contact tussen gedetineerden en

⁸⁷ G. Smaers, 'Een stille revolutie in Straatsburg: De rechtsbescherming van gedetineerden door het EVRM', *Panopticon* 2000, p. 12-14.

⁸⁸ Second General Report, CPT/Inf (92)3, par. 50.

⁸⁹ E. Brems e.a., *Vrijheden en vrijheidsbeneming. Mensenrechten van gedetineerden*, Antwerpen: Intersentia 2005, p. 13; Het CPT formuleerde steeds positieve eisen waaraan detentie moet voldoen, zoals bijvoorbeeld voldoende privacy en voldoende natuurlijk licht en frisse lucht.

⁹⁰ E. Brems e.a., *Vrijheden en vrijheidsbeneming. Mensenrechten van gedetineerden*, Antwerpen: Intersentia 2005, p. 14; EHRM 3 juni 2003, nr. 33343/96 (*Pantea t. Roemenië*), r.o. 189.

⁹¹ CPT/Inf (93) 15, Netherlands, par. 90.

⁹² J. de Lange, *Detentie genormeerd, Een onderzoek naar de betekenis van het CPT voor de inrichting van vrijheidsbeneming in Nederland*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2008, p. 243.

⁹³ CPT/Inf(98) 15, Netherlands, par. 69.

piw'ers. De aanwezigheid van glazen wanden die de gedetineerden van het personeel scheiden, vormt een belemmering voor het opbouwen van een positieve relatie.⁹⁴ Het CPT beveelt in haar rapport uit 2002 aan ervoor te zorgen dat het contact tussen piw'ers en gedetineerden letterlijk en figuurlijk meer toegankelijk wordt. Op die manier kunnen piw'ers ook zorgen voor een betere bescherming van de veiligheid van gedetineerden. Het CPT verwijst hierbij naar een geweldsincident met dodelijke afloop dat plaatsvond in de EBI en waarbij piw'ers vanwege het regime niet in staat waren in te grijpen.

Ook het contact met de buitenwereld wordt volgens het CPT als gevolg van de veiligheidsmaatregelen ernstig bemoeilijkt. Bezoek vindt plaats achter een glazen wand, waarbij altijd direct toezicht is van een piw'er. Eenmaal per maand mogen gedetineerden een 'open' bezoek aanvragen, waarbij het geven van een hand het enige toegestane fysieke contact is. Ook hierbij is altijd een piw'er aanwezig. Het CPT geeft aan dat enkele gedetineerden in interviews hebben aangegeven om deze reden geen 'open' bezoeken meer aan te vragen.⁹⁵

Als derde belangrijke punt uit de CPT-rapporten volgt het activiteitenprogramma. Volgens het CPT is een gevarieerd activiteitenprogramma van groot belang in een detentieomgeving die mogelijke gevolgen kan hebben op de psychische gesteldheid van gedetineerden.⁹⁶ Naar aanleiding van haar bezoeken concludeert het CPT dat het verrichten van arbeid slechts op individuele basis op eigen cel plaatsvindt en dat de arbeid zeer eenvoudig en niet stimulerend van aard is. Om verwarring te voorkomen is het in dit kader van belang om te vermelden dat in 2002, ten tijde van dit bezoek van het CPT aan de EBI, derhalve nog wel sprake was van enige vorm van arbeid. Op dit moment wordt, zoals reeds eerder aangegeven, geen enkele vorm van arbeid meer aangeboden. Daarnaast werd op het moment van het bezoek op geen enkele wijze onderwijs aangeboden aan de gedetineerden. Inmiddels is het, zo volgt uit de beschrijving van het EBI-regime in hoofdstuk 2, wel mogelijk voor gedetineerden om onderwijs te volgen in de EBI.

3.6 Tussenconclusie

In dit hoofdstuk is duidelijk geworden op welke manier het EHRM de drie begrippen uit artikel 3 EVRM, namelijk 'foltering', 'onmenselijke behandeling' en 'vernederende behandeling' heeft afgebakend. 'Vernederende behandeling' vormt de ondergrens van artikel 3 EVRM en 'foltering' levert de meest ernstige schending van het artikel op. Het onderscheid tussen foltering en onmenselijke behandeling is met name gelegen in de ernst en intensiteit van het toegebrachte leed. Bij foltering moet daarnaast sprake zijn van opzet, bij onmenselijke behandeling kan ook sprake zijn van opzet, maar dit is geen noodzakelijk criterium. 'Vernederende behandeling' is een behandeling die zorgt voor angstgevoelens en gevoelens van minderwaardigheid, waardoor het slachtoffer wordt vernederd of ontwricht, waardoor zijn fysieke of geestelijke weerstand wordt gebroken of waardoor hij wordt gedwongen dingen te doen die tegen zijn wil of geweten zijn. Het gaat bij de afbakening van de drie begrippen uit artikel 3 EVRM derhalve met name om een verschil in de intensiteit van het lijden, die telkens aan de hand van alle omstandigheden van het geval bepaald dient te worden.

⁹⁴ CPT/Inf(98) 15, Netherlands, par. 64.

⁹⁵ CPT/Inf(98) 15, Netherlands, par. 66.

⁹⁶ CPT/Inf(2002) 30, Netherlands, par. 39.

Het EHRM is vooral gericht op hetgeen niet is toegelaten vanuit het oogpunt van menselijke waardigheid. Rapporten van het CPT bieden een handvat om te bekijken waaraan detentieomstandigheden juist wél moeten voldoen. Uit een analyse van de CPT-rapporten naar aanleiding van bezoeken aan de EBI volgt dat het CPT niet tevreden is over de detentieomstandigheden aldaar en enkele aanbevelingen doet om deze omstandigheden te verbeteren.

In het rapport van 2002 stelt het CPT dat de Nederlandse regering niet erg ontvankelijk is voor de aanbevelingen van het CPT. De regering weerlegt de bezwaren van het CPT namelijk één voor één door te stellen dat het geldende regime noodzakelijk is in het kader van de vluchtgevaarlijkheid van gedetineerden in de EBI.⁹⁷ Dit standpunt van de Nederlandse regering geeft duidelijk het dilemma weer dat in deze kwestie centraal staat. Aan de ene kant betreft het gedetineerden die een bepaald risico vormen, waardoor het nodig is om voor hen een aparte detentiefaciliteit in te richten. Aan de andere kant hebben ook deze gedetineerden recht op een humane bejegening gedurende hun detentie. In het volgende hoofdstuk zal de vraag centraal staan of in het huidige regime van de EBI in dit kader een balans is gevonden.

⁹⁷ CPT/Inf(2002) 30, Netherlands, par. 37.

HOOFDSTUK IV: TOETS VAN HET EBI-REGIME AAN ARTIKEL 3 EVRM

4.1 Inleiding

De twee voorgaande hoofdstukken hielden een beschrijving in van het EBI-regime en een analyse van artikel 3 EVRM. In hoofdstuk II werd allereerst bekeken wat de ontstaansgeschiedenis van de EBI is en met welke reden deze inrichting is opgericht. Vervolgens stonden de voorwaarden centraal waaronder een gedetineerde in aanmerking komt voor plaatsing in de EBI en tenslotte werd uitgebreid aandacht besteed aan het regime dat in de EBI gehanteerd wordt, waarbij gebruik werd gemaakt van fragmenten uit een interview met de heer De Vries, strafrechtadvocaat te Amsterdam, waarin hij vertelt over zijn ervaringen met cliënten in de EBI. Ook werd ten behoeve van de regimeomschrijving gebruik gemaakt van enkele onderzoeks- en inspectierapporten met betrekking tot de EBI, die in opdracht van het Ministerie van Veiligheid en Justitie werden gepubliceerd.

Hoofdstuk III bevat een beschrijving van de inhoud en reikwijdte van artikel 3 EVRM. Ten aanzien van de drie verschillende onderdelen van deze bepaling, te weten: ‘foltering’, ‘onmenselijke behandeling of bestraffing’ en ‘vernederende behandeling of bestraffing’, werd bekeken op welke manieren het EHRM deze begrippen heeft afgebakend en er inhoud aan heeft gegeven. De afbakening van de inhoud van artikel 3 EVRM is van groot belang in het kader van dit onderzoek. Om de centrale hoofdvraag van dit onderzoek te kunnen beantwoorden, zal namelijk een toets moeten plaatsvinden van het EBI-regime aan de drie verschillende begrippen van artikel 3 EVRM. Op die manier zal uiteindelijk een antwoord kunnen worden geformuleerd op de vraag of het EBI-regime vernederend of onmenselijk is, of foltering oplevert in de zin van artikel 3 EVRM.

In dit hoofdstuk zal de toets van het EBI-regime aan artikel 3 EVRM dan ook centraal staan. In paragraaf twee zal daartoe allereerst een korte samenvatting worden gegeven van zowel de meest belangrijke punten met betrekking tot het EBI-regime, als de kern van de afbakening van de drie begrippen uit artikel 3 EVRM. In paragraaf drie zal vervolgens het EBI-regime worden getoetst aan de drie onderdelen uit artikel 3 EVRM. Hierbij zal gebruik worden gemaakt van relevante jurisprudentie en onderzoeksrapporten van onder andere het CPT.⁹⁸ Vervolgens zal in deze paragraaf een beargumenteerde tussenconclusie worden gegeven omtrent de hoofdvraag van dit onderzoek. Afhankelijk van deze tussenconclusie zal in paragraaf vier worden onderzocht wat er moet of kan worden veranderd aan het EBI-regime, waarbij gebruik zal worden gemaakt van rechtsvergelijking. Er zal een vergelijking plaatsvinden met het regime in de Noorse Halden gevangenis. Deze gevangenis staat bekend als de meest humane extra beveiligde gevangenis ter wereld. De vragen die in deze paragraaf centraal staan luiden of Nederland lering zou kunnen trekken uit het Noorse regime en of dit regime mogelijkheden biedt voor eventuele aanpassing van het EBI-regime. Tenslotte zal in een tussenconclusie een samenvatting worden gegeven van de resultaten van de vergelijking en een beargumenteerd antwoord worden gegeven op de twee hiervoor genoemde vragen.

⁹⁸ CPT/Inf(98) 15, Netherlands; CPT/Inf(2002) 30, Netherlands.

4.2 De EBI en artikel 3 EVRM

4.2.1 Belangrijke punten ten aanzien van het EBI-regime

Een aantal kenmerken van het EBI-regime vormt mijns inziens een set van aandachtspunten die van belang zijn bij het uitvoeren van de toets die centraal staat in dit hoofdstuk. Ten eerste is dat de hoeveelheid menselijk contact die gedetineerden in de EBI kunnen hebben. Relatiebezoek kan gedurende één uur per week plaatsvinden en gebeurt achter een glazen scheidingswand. Eenmaal per maand is het mogelijk om bezoek te ontvangen zonder glazen scheidingswand, maar het enige toegestane fysieke contact is dan het geven van een hand.⁹⁹ Ook het contact tussen gedetineerden en piw'ers is beperkt en er wordt zo veel mogelijk voorkomen dat er een band ontstaat tussen gedetineerden en piw'ers. Uit het gesprek met de heer De Vries vloeit dan ook voort dat gedetineerden zich erg eenzaam en geïsoleerd voelen. Ook klagen gedetineerden over een gebrek aan privacy en inbreuken op de intimiteit van lichaam en geest.¹⁰⁰ Een door de onderzoeksgroep van het WODC geïnterviewde gedetineerde gaf aan zich in een heel kleine, benauwde wereld te bevinden, waarin hij vrijwel altijd zichtbaar is voor anderen.¹⁰¹ Van contact met medegedetineerden in de EBI is ook nauwelijks sprake. Aangezien in de EBI sprake is van een beperkt regime, heeft een gedetineerde met hooguit drie andere gedetineerden contact bij het sporten, luchten of andere activiteiten. Als het niet goed klikt met de paar medegedetineerden waarmee contact mogelijk is, zijn de gedetineerden feitelijk verstoken van enig normaal sociaal contact in het dagelijks leven.

Een ander aandachtspunt is het activiteitenprogramma dat wordt aangeboden binnen de EBI. Met name het totale gebrek aan de mogelijkheid voor gedetineerden tot het verrichten van arbeid is een belangrijk punt. De beslissing om geen arbeid aan te bieden, is weliswaar gegrond op artikel 47 lid 2 PBW, maar zal mijns inziens bijdragen aan het gevoel van isolatie van gedetineerden, omdat zij op deze manier niet het gevoel hebben met iets nuttigs bezig te kunnen zijn en geen vast ritme in hun dagen zullen hebben. Dit vaste ritme ontbreekt namelijk reeds grotendeels, omdat het activiteitenprogramma van een bepaalde dag altijd pas op de dag zelf bekend wordt gemaakt, in verband met veiligheidsoverwegingen.¹⁰² Op deze manier wordt een groot gedeelte van de autonomie van in de EBI gedetineerde personen weggenomen. Ook het sociale aspect dat verbonden is aan het verrichten van arbeid, ontbreekt op deze manier volledig.

Een derde belangrijk punt is het feit dat het verblijf in de EBI geenszins is gericht op resocialisatie en re-integratie. Dit vloeit voort uit de rapporten die in opdracht van het WODC zijn opgesteld door onderzoeksteams van zowel de Radboud Universiteit te Nijmegen als de Erasmus Universiteit te Rotterdam. Uit het Nijmeegse onderzoeksrapport volgt dat gedragsverandering en verwerking van intrapsychische problemen niet tot de zorgdoelstellingen in de EBI behoren en dat resocialisatie en re-integratie elders dient

⁹⁹ A. Kerkhof e.a., *Detentie in de EBI. Effecten en beleving van detentie in de Extra Beveiligde Inrichting*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2003, p. 11; Inspectie voor de sanctietoepassing, *Inspectierapport Doorlichting PI Vught*, Den Haag: Ministerie van Veiligheid en Justitie 2011, p. 102.

¹⁰⁰ H.G. van de Bunt e.a., *Gevangen in de EBI, Een empirisch onderzoek naar de Extra Beveiligde Inrichting (EBI) in Vught*, Den Haag: WODC 2013, p. 140.

¹⁰¹ H.G. van de Bunt e.a., *Gevangen in de EBI, Een empirisch onderzoek naar de Extra Beveiligde Inrichting (EBI) in Vught*, Den Haag: WODC 2013, p. 140.

¹⁰² Inspectie voor de sanctietoepassing, *Inspectierapport Doorlichting PI Vught*, Den Haag: Ministerie van Veiligheid en Justitie 2011, p. 100.

plaats te vinden.¹⁰³ Ook het Rotterdamse onderzoeksrapport stelt dat detentie in de EBI er niet op gericht is de gedetineerden te resocialiseren. Er vindt geen reclasseringscontact plaats en afgezien van de mogelijkheid voor gedetineerden om aan zelfstudie te doen, zijn er geen op de maatschappij gerichte re-integratieactiviteiten.¹⁰⁴ Artikel 2 lid 2 PBW bepaalt dat met handhaving van het karakter van de vrijheidsstraf of vrijheidsbenemende maatregel, de tenuitvoerlegging hiervan zoveel mogelijk en afhankelijk van het gedrag van de betrokkene dienstbaar gemaakt wordt aan de voorbereiding van de terugkeer in de maatschappij. Dit resocialisatiebeginsel geldt derhalve voor alle gedetineerden, maar wordt in de EBI nauwelijks geëffectueerd. Naar mijn mening is dit een kwalijke zaak. Men kan zich namelijk afvragen of gedetineerden die het gevoel hebben alleen maar te worden beperkt, niet juist nog ‘harder’ worden dan gedetineerden die de kans krijgen om binnen de gevangenis, ook al betreft het een extra beveiligde gevangenis, een soort gestructureerd dagelijks leven op te bouwen. Dit aspect zal tevens aan bod komen bij de bespreking van de Noorse Halden gevangenis in paragraaf 4.

4.2.2 Belangrijke punten ten aanzien van artikel 3 EVRM

In hoofdstuk III is weergegeven op welke manier het EHRM in haar jurisprudentie de drie begrippen uit artikel 3 EVRM heeft afgebakend. Om te bepalen of sprake is van foltering in de zin van artikel 3, hecht het EHRM grote waarde aan de ernst en intensiteit van het toegebrachte leed enerzijds en aan het opzetcriterium anderzijds. Bij het bepalen van de ernst en intensiteit van het lijden, wordt rekening gehouden met alle omstandigheden van het geval.¹⁰⁵ Om te bepalen of sprake is van opzet, kijkt het Hof naar het motief en de doelbewustheid waarmee wordt gehandeld.

Ook bij het bepalen of er sprake is van onmenselijke behandeling in de zin van artikel 3 EVRM maakt het Hof gebruik van de mate van intensiteit van het lijden. Hier zijn wederom alle omstandigheden van het geval van belang, zoals de leeftijd en gezondheid van klager. Het verschil tussen foltering en onmenselijke behandeling bestaat vooral in de ernst van het lijden. Bij constatering van onmenselijke behandeling kan worden volstaan met een mildere vorm van toegebracht leed.¹⁰⁶ Onmenselijke behandeling overschrijdt de drempelwaarde van het toegebrachte leed niet zodanig, dat van foltering kan worden gesproken.¹⁰⁷

De vernederende behandeling vormt de ondergrens voor het toepassingsbereik van artikel 3 EVRM. Uit jurisprudentie van het EHRM volgt dat een behandeling die zorgt voor angstgevoelens en gevoelens van minderwaardigheid, waardoor het slachtoffer wordt vernederd of ontwricht, waardoor zijn fysieke of geestelijke weerstand wordt gebroken of waardoor hij wordt gedwongen dingen te doen die tegen zijn wil of geweten zijn, kan worden aangemerkt als ‘vernederend’ in de zin van artikel 3 EVRM.¹⁰⁸ In het geval van

¹⁰³ G. Mol e.a., *Zorg in en om de Extra Beveiligde Inrichting. Een onderzoek naar de zorg voor de psychische conditie van gedetineerden in de EBI te Vught*, Nijmegen: WODC 2000, p. 10.

¹⁰⁴ H.G. van de Bunt e.a., *Gevangen in de EBI, Een empirisch onderzoek naar de Extra Beveiligde Inrichting (EBI) in Vught*, Den Haag: WODC 2013, p. 159.

¹⁰⁵ M. Hagens, *Toezicht op menswaardige behandeling van gedetineerden in Europa. Een onderzoek naar de verhouding tussen het EHRM en het CPT bij de effectuering van het folterverbod* (diss. Leiden), Leiden: 2011, p. 86.

¹⁰⁶ J. de Lange, *Detentie genormeerd, Een onderzoek naar de betekenis van het CPT voor de inrichting van vrijheidsbeneming in Nederland*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2008, p. 78.

¹⁰⁷ EHRM 13 november 2003, nr. 23145/93 (*Elci e.a./Turkije*).

¹⁰⁸ M. Hagens, *Toezicht op menswaardige behandeling van gedetineerden in Europa. Een onderzoek naar de verhouding tussen het EHRM en het CPT bij de effectuering van het folterverbod* (diss. Leiden), Leiden: 2011, p. 103.

bestrafing, waarvan sprake is in het geval van detentie in de EBI, moet de vernedering verder gaan dan de vernedering die nu eenmaal inherent is aan bestrafing.¹⁰⁹ Ook bij de bepaling van de mate van vernedering moeten alle omstandigheden van het geval in acht worden genomen.

4.3 De toets

De vraag die in dit onderzoek en in deze paragraaf centraal staat, luidt of het regime dat binnen de EBI gehanteerd wordt, vernederend of onmenselijk is, of foltering oplevert in de zin van artikel 3 EVRM. Allereerst zullen in deze paragraaf enkele relevante uitspraken van het EHRM inzake detentieomstandigheden kort behandeld worden. Vervolgens zullen de relevante aspecten van het EBI-regime getoetst worden aan de drie onderdelen van artikel 3 EVRM, met het oog op beantwoording van de hoofdvraag. Ik zou het beantwoorden van deze vraag graag willen beginnen met de toets van het EBI-regime aan de criteria die het EHRM heeft geformuleerd om te kunnen spreken van ‘foltering’ in de zin van artikel 3 EVRM. Dit omdat foltering het eerste onderdeel is dat in artikel 3 EVRM wordt genoemd en het de meest zware schending van artikel 3 inhoudt. Vervolgens zal de onmenselijke behandeling aan de orde komen en tenslotte de vernederende behandeling.

4.3.1 Relevante uitspraken van het EHRM inzake detentieomstandigheden

Detentieomstandigheden vormen inmiddels een volwaardig onderwerp binnen het toepassingsbereik van artikel 3 EVRM.¹¹⁰ Bij de beoordeling van klachten over detentieomstandigheden hanteert het EHRM een cumulatief perspectief. Dat wil zeggen dat de verschillende omstandigheden niet alleen op zichzelf worden bekeken en beoordeeld, maar tevens in combinatie met elkaar.¹¹¹ In de zaak *Dougoz tegen Griekenland* heeft het EHRM de materiële detentieomstandigheden voor het eerst binnen het toepassingsbereik van artikel 3 gebracht.¹¹²

Een belangrijke zaak in dit kader is de zaak *Rohde tegen Denemarken*.¹¹³ Rohde was verdachte in een zaak waarin 5.684 kg cocaïne was gevonden in een voorraad papayavruchten die hij had besteld. Op 13 december 1994 werd Rohde gearresteerd en gedetineerd in een isoleercel. Deze isolatie werd vele malen opnieuw gevorderd en verlengd door de autoriteiten en duurde uiteindelijk tot 28 november 1995. Klager voerde aan dat de Deense autoriteiten in strijd hebben gehandeld met artikel 3 EVRM, door hem zo lang aan eenzame opsluiting te onderwerpen. Het EHRM maakt in deze uitspraak uitvoerig gebruik van rapporten van het CPT naar aanleiding van bezoeken aan Denemarken. Het Hof gaf aan dat een dergelijk lange periode van eenzame opsluiting reden kan zijn voor ongerustheid. Echter moest volgens het Hof ook gekeken worden naar de omstandigheden waaronder de detentie plaatsvond en de mate van sociale isolatie. Het Hof woog in zijn oordeel mee dat klager een ruime cel had met televisie, toegang tot kranten, frequent contact met bewaarders, de mogelijkheid had tot sporten en het lenen van boeken, elke week lessen Engels en Frans

¹⁰⁹ EHRM 25 april 1978, nr. 5856/72 (*Tyrer/Verenigd Koninkrijk*), par. 30.

¹¹⁰ J. de Lange, *Detentie gerenommeerd, Een onderzoek naar de betekenis van het CPT voor de inrichting van vrijheidsbeneming in Nederland*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2008.

¹¹¹ J. de Lange, *Detentie gerenommeerd, Een onderzoek naar de betekenis van het CPT voor de inrichting van vrijheidsbeneming in Nederland*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2008, p. 88.

¹¹² EHRM 6 maart 2001, nr. 40907/98 (*Dougoz/Griekenland*).

¹¹³ EHRM 21 juli 2005, nr. 69332/01 (*Rohde/Denemarken*).

kreeg van een gevangenisleraar en geregeld bezoeken bracht aan de aalmoezenier, maatschappelijk werker, fysiotherapeut, dokter en verpleegkundige. Verder ontving hij elke week bezoek van zijn advocaat en geregeld bezoek van familie en vrienden. Op grond van deze omstandigheden achtte het Hof de eenzame opsluiting gedurende de periode van minder dan een jaar niet in strijd met artikel 3 EVRM.

In de zaak *Piechowicz tegen Polen*¹¹⁴ ging het om een regime in Poolse gevangenis voor als zeer gevaarlijk aangemerkte gedetineerden. Klager voerde aan dat dit regime en de detentieomstandigheden die daarmee gepaard gingen, waaronder beperkingen ten aanzien van bezoek, eenzame detentie, isolatie van de buitenwereld en medegedetineerden, stelselmatige visitaties, een handboeienregime en constant cameratoezicht in de cel, onmenselijk en vernederend was. Het Hof vond dat het houden van gedetineerden onder een dergelijk regime voor enkele aaneengeschakelde jaren, in isolatie en zonder voldoende mentale en fysieke uitdaging, niet noodzakelijk was met het oog op het verzekeren van de veiligheid in die gevangenis. Het EHRM oordeelde dan ook dat, gelet op de opeenstapeling van alle verschillende kenmerken van het regime, inderdaad sprake was van een schending van artikel 3 EVRM.

Ook *Ramirez Sanchez tegen Frankrijk* is een zaak waarin het ging om langdurige detentie in een specifiek regime.¹¹⁵ Ramirez Sanchez werd tot levenslang veroordeeld wegens moord op drie politieagenten in 1975. Hij had acht jaar in eenzame detentie doorgebracht, vanwege het feit dat hij als (vlucht)gevaarlijk werd aangemerkt. Klager had nauwelijks contact met medegedetineerden of piw'ers en mocht zijn cel slechts twee uur per dag verlaten voor een wandeling. Klager voerde verder aan dat zijn enige recreatie bestond uit kranten en televisie en dat hij geen enkel bezoek ontving, behalve van zijn advocaat en een maandelijks bezoek van een aalmoezenier. Het EHRM oordeelde dat het in deze zaak niet ging om totale isolatie, maar, net als in de zaak *Rohde tegen Denemarken*, om "a limited social isolation" en dat deze eenzame en extra beveiligde detentie van acht jaar niet het niveau had bereikt waarbij artikel 3 EVRM was geschonden.¹¹⁶

De zaken *Lorsé tegen Nederland* en *Van der Ven tegen Nederland*, die in 2003 voor het EHRM verschenen, hielden beide klachten in met betrekking tot het EBI-regime.¹¹⁷ De klachten van Kobus Lorsé en Frans van der Ven werden, voor zover zij betrekking hadden op artikel 3 EVRM, gegrond verklaard. Het Hof was van mening dat stelselmatige visitatie gedurende een periode van zes, respectievelijk drieënhalf jaar, bezien in combinatie met de overige veiligheidsmaatregelen in de EBI, een onmenselijke of vernederende behandeling opleverde in de zin van artikel 3 EVRM. Naar aanleiding van deze uitspraken van het Hof is het visitatiebeleid in de EBI aangepast.¹¹⁸ Volgens Kelk, die in 2003 zijn reactie gaf op deze twee uitspraken van het Hof, is het zeer raadzaam om de uitspraken van het Straatsburgse Hof als waarschuwing te beschouwen voor eventuele blinde vlekken waaraan ons gevangeniswezen gaandeweg is gaan lijden.¹¹⁹

¹¹⁴ EHRM 17 april 2012, nr. 20071/01 (*Piechowicz/Polen*).

¹¹⁵ EHRM 4 juli 2006, nr. 59450/00 (*Ramirez Sanchez/Frankrijk*).

¹¹⁶ EHRM 4 juli 2006, nr. 59450/00 (*Ramirez Sanchez/Frankrijk*), par. 135.

¹¹⁷ EHRM 4 februari 2003, nr. 52750/99 (*Lorsé e.a./Nederland*); EHRM 4 februari 2003, nr. 50901/99 (*Van der Ven/Nederland*).

¹¹⁸ H.G. van de Bunt e.a., *Gevangen in de EBI, Een empirisch onderzoek naar de Extra Beveiligde Inrichting (EBI) in Vught*, Den Haag: WODC 2013, p. 20.

¹¹⁹ C. Kelk, 'Straatsburgse tucht in de EBI te Vught', *NJB* 2003-15, p. 779-781.

In de zaak *Enea tegen Italië* stond de klacht van de Italiaanse Salvatore Enea centraal, die was veroordeeld tot 30 jaar gevangenisstraf wegens onder andere zijn lidmaatschap van een maffiaorganisatie.¹²⁰ Omdat hij als gevaarlijk werd beschouwd, werd besloten dat hij onder een speciaal regime zou worden gebracht. Dit regime bevatte onder andere beperkingen ten aanzien van familiebezoek en het ontvangen van post. Ook was het Enea verboden om bezoek te ontvangen dat geen familie was, de telefoon te gebruiken en bepaalde activiteiten te organiseren of daaraan deel te nemen. Bovendien werd al zijn correspondentie gecontroleerd en afgeluisterd. Enea was aan dit regime onderworpen van 1994 tot 2005. Zijn klacht luidde dat zijn detentie gedurende deze periode in strijd was geweest met artikel 3, 6, 8 en 9 EVRM. Ten aanzien van artikel 3 EVRM oordeelde het Hof dat het de beperkingen die Enea waren opgelegd noodzakelijk achtte om te voorkomen dat hij contacten met zijn maffiaorganisatie bleef onderhouden. Het Hof oordeelde dat de behandeling waaraan Enea was onderworpen de aan detentie inherente mate van vernedering of lijden niet overschreed en dat er derhalve niet kon worden gesproken van een schending van artikel 3 EVRM. De ondergrens van artikel 3 EVRM werd derhalve niet overschreden.

Uit bovenstaande uitspraken volgt dat het EHRM met het oog op detentie van bijzondere groepen delinquenten redelijk terughoudend is met het aannemen van een schending van artikel 3 EVRM. Het enkele feit dat sprake is van een *limited social isolation* is volgens het Hof onvoldoende om te kunnen spreken van een schending van artikel 3 EVRM.¹²¹ Zoals volgt uit de zaak *Piechowicz tegen Polen* moet sprake zijn van een veelheid aan omstandigheden die tezamen als onmenselijk en vernederend kunnen worden aangemerkt, alvorens het Hof een schending van artikel 3 EVRM aanneemt.¹²² Deze houding van het Hof is van belang voor de uiteindelijke beantwoording van de hoofdvraag die in dit onderzoek centraal staat.

4.3.2 Het EBI-regime en foltering

Foltering is de ernstigste gradatie van schending van artikel 3 EVRM en vormt derhalve de bovengrens van dit artikel. Zoals uit het voorgaande is gebleken, reserveert het EHRM de term ‘foltering’ voor opzettelijke handelingen die zeer ernstig fysiek lijden teweegbrengen. Gelet op de eisen die het EHRM stelt aan de term ‘foltering’ en op de hiervoor behandelde aspecten van het EBI-regime, kan mijns inziens zonder twijfel worden geconstateerd dat het EBI-regime geen foltering oplevert in de zin van artikel 3 EVRM. Bij foltering is volgens het Hof namelijk sprake een van opzettelijk toegebrachte onmenselijke behandeling die zeer ernstig en wreed lijden teweegbrengt.¹²³ Hoewel de detentieomstandigheden in de EBI naar mijn mening als zeer strikt en (wellicht op sommige punten onnodig) beperkend kunnen worden aangemerkt, is er geenszins reden om te spreken van zeer ernstig en wreed lijden dat opzettelijk wordt toegebracht. De zaken waarin het EHRM heeft geoordeeld dat sprake is van foltering, laten vaak situaties zien die verschillend zijn van de onderhavige. In deze uitspraken is veelal sprake van verhoorsituaties in plaats van detentiesituaties. Als toch sprake is van bepaalde behandelingen tijdens detentie, gaat het vaak om *pre-trial detention*, waarbij het strafrechtelijk onderzoek nog loopt. Bij het bepalen of sprake is geweest van foltering, acht het Hof namelijk

¹²⁰ EHRM 17 september 2009, nr. 74912/01 (*Enea/Italië*).

¹²¹ EHRM 21 juli 2005, nr. 69332/01 (*Rohde/Denemarken*); EHRM 4 juli 2006, nr. 59450/00 (*Ramirez Sanchez/Frankrijk*).

¹²² EHRM 17 april 2012, nr. 20071/01 (*Piechowicz/Polen*).

¹²³ J. de Lange, *Detentie genormeerd, Een onderzoek naar de betekenis van het CPT voor de inrichting van vrijheidsbeneming in Nederland*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2008, p. 70.

veel waarde aan het motief van de behandeling. De vraag of de behandeling als doel heeft om bijvoorbeeld bepaalde informatie of een bekennende verklaring te verkrijgen staat daarom centraal. Dit kan een verklaring vormen voor het feit dat in zaken over detentieomstandigheden, waarbij het strafrechtelijk onderzoek is afgesloten en de gedetineerde zijn straf uitzit, minder vaak van foltering wordt gesproken.

De zaak *Salman tegen Turkije* vormt een goed voorbeeld van het niveau van de ernst die een behandeling volgens het Hof moet hebben om als foltering te kunnen worden aangemerkt.¹²⁴ In deze zaak werd tijdens het verhoor van Salman gebruik gemaakt van verschillende technieken zoals het slaan tegen de borst van de verdachte en het onderdompelen van verdachte in ijskoud water.¹²⁵ Ook werd hij onderworpen aan een marteltechniek die bekend staat als *falaka*: het slaan tegen de voetzolen. Op grond van deze gebeurtenissen, die allemaal plaatsvonden tijdens het verhoor van Salman, concludeerde het Hof dat sprake was geweest van foltering in de zin van artikel 3 EVRM.

Uit dit voorbeeld volgt mijns inziens nogmaals duidelijk dat van zeer ernstig en wreed lijden sprake moet zijn, alvorens het Hof van mening is dat sprake kan zijn van foltering in de zin van artikel 3 EVRM. Eén van de doelen van een vrijheidsbenemende straf in Nederland is vergelding. Daarbij hoort een bepaalde vorm van proportionele leedtoevoeging, die inherent is aan elke gevangenisstraf. Het doel van een gevangenisstraf in Nederland, of dat nu in de EBI is of in een andere penitentiaire inrichting, is dan ook niet het opzettelijk teweegbrengen van zeer ernstig en wreed fysiek lijden. Gelet hierop en gelet op de beschrijving van het EBI-regime in hoofdstuk II, kan dan ook geconstateerd worden dat van foltering in de EBI geenszins sprake is.

4.3.3 Het EBI-regime en onmenselijke behandeling

Onmenselijke behandeling is een schending van artikel 3 EVRM, die minder ernstig is dan foltering. Het grootste verschil tussen foltering en onmenselijk behandeling is, volgens het EHRM, gelegen in de intensiteit van het lijden. Bij constatering van onmenselijke behandeling kan worden volstaan met een mildere vorm van het toegebrachte leed.¹²⁶ Ook is opzet op de onmenselijke behandeling geen noodzakelijke component om te kunnen spreken van onmenselijke behandeling, terwijl dit bij foltering wel het geval is.¹²⁷ Uit de zaken waarin het EHRM heeft bepaald dat sprake was van onmenselijke behandeling, kan geconcludeerd worden dat bij dit soort zaken vaker sprake is van behandelingen die mentaal lijden teweegbrengen dan van behandelingen die fysiek lijden tot gevolg hebben. Uit de hierboven genoemde uitspraken van het EHRM inzake detentieomstandigheden volgt dat het Hof redelijk terughoudend is met het aannemen van onmenselijke behandeling in de zin van artikel 3 EVRM. Mijns inziens heeft dit te maken met een tweetal belangrijke elementen. Allereerst kijkt het Hof naar alle omstandigheden van het geval in een specifieke zaak. Dat houdt in dat, ook al lijken sommige aspecten van een bepaald detentieregime onmenselijk te kunnen zijn, het Hof uiteindelijk toch tot de conclusie kan komen dat er geen sprake is van onmenselijke behandeling, omdat alle omstandigheden samen maken dat het regime de grens van onmenselijke

¹²⁴ EHRM 27 juni 2000, nr. 21986/93 (*Salman/Turkije*).

¹²⁵ EHRM 27 juni 2000, nr. 21986/93 (*Salman/Turkije*).

¹²⁶ J. de Lange, *Detentie genormeerd, Een onderzoek naar de betekenis van het CPT voor de inrichting van vrijheidsbeneming in Nederland*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2008, p. 78.

¹²⁷ EHRM 19 april 2001, nr. 28524/95 (*Peers/Griekenland*), par. 74.

behandeling niet overschrijdt. Dit was bijvoorbeeld het geval in de zaak *Rohde tegen Denemarken*.¹²⁸ Hoewel langdurige eenzame opsluiting, zoals in deze zaak aan de orde was, zeker tot ongerustheid kan leiden volgens het Hof, was in dit geval geen sprake van onmenselijke behandeling, omdat klager voldoende rechten had die ervoor zorgden dat er geen sprake was van totale isolatie maar van een *limited social isolation*. Ten tweede hecht het Hof in haar uitspraken veel waarde aan de noodzakelijkheid van het regime waaraan de klager in een specifiek geval aan is of was onderworpen. Dit volgt duidelijk uit de hierboven genoemde zaak *Enea tegen Italië*,¹²⁹ waarin het Hof van oordeel was dat de beperkingen die klager werden opgelegd tijdens zijn detentie, noodzakelijk waren om te voorkomen dat hij contacten bleef onderhouden met de maffiaorganisatie waartoe hij behoorde en derhalve geen schending opleverden van artikel 3 EVRM. Deze uitgangspunten van het Hof zijn mijns inziens van belang bij het beantwoorden van de vraag of het EBI-regime onmenselijke behandeling zou kunnen opleveren in de zin van artikel 3 EVRM.

Zoals blijkt uit de recapitulatie van hoofdstuk twee in paragraaf 4.2.1 van dit hoofdstuk, acht ik een aantal aspecten van het EBI-regime zeker een reden tot zorg. Ik denk echter niet dat een beroep op onmenselijke behandeling als bedoeld in artikel 3 EVRM zal slagen bij het Hof. Als een klacht met betrekking tot het EBI-regime op dit moment voor het EHRM zou verschijnen, zou het Hof mijns inziens namelijk veel waarde hechten aan het feit dat het strikte en beperkende regime noodzakelijk wordt geacht om de veiligheid te garanderen. Bovendien zou het Hof waarschijnlijk, evenals in de zaken *Rhode tegen Denemarken* en *Ramirez Sanchez tegen Frankrijk*, oordelen dat sprake is van een *limited social isolation* van de gedetineerden in de EBI en niet van een totaal sociaal isolement. Bovendien is het mijns inziens nog maar de vraag of volgens het Hof gesproken kan worden van een voldoende mate van intensiteit van lijden, dat door het EBI-regime teweeg wordt gebracht. De reden dat in de zaak *Piechowicz tegen Polen* wel een schending van artikel 3 EVRM werd aangenomen, is mijns inziens gelegen in het feit dat in die zaak, naast eenzame detentie en isolatie van de buitenwereld, tevens sprake was van stelselmatige visitaties en constant cameratoezicht in de cel, waaronder ook op de sanitaire voorzieningen. Hetzelfde geldt volgens mij met betrekking tot de hierboven genoemde twee Nederlandse klachten tegen de EBI, die voor het EHRM verschenen.¹³⁰ Ook in deze zaak was de combinatie van stelselmatige visitaties en de overige strikte veiligheidsmaatregelen doorslaggevend voor het EHRM om een schending van artikel 3 EVRM aan te nemen. In de EBI is echter geen sprake van cameratoezicht in de persoonlijke cellen, zoals in *Piechowicz tegen Polen* het geval was en ook is, na de uitspraken van het EHRM in de Nederlandse zaken *Lorsé* en *Van der Ven*, inmiddels geen sprake meer van stelselmatige visitaties.¹³¹ Op grond van bovenstaande ben ik dan ook van mening dat het EHRM ten aanzien van het EBI-regime op dit moment onvoldoende gronden zou hebben om te kunnen spreken van onmenselijke behandeling in de zin van artikel 3 EVRM.

¹²⁸ EHRM 21 juli 2005, nr. 69332/01 (*Rohde/Denemarken*).

¹²⁹ EHRM 17 september 2009, nr. 74912/01 (*Enea/Italië*).

¹³⁰ EHRM 4 februari 2003, nr. 52750/99 (*Lorsé e.a./Nederland*); EHRM 4 februari 2003, nr. 50901/99 (*Van der Ven/Nederland*).

¹³¹ H.G. van de Bunt e.a., *Gevangen in de EBI, Een empirisch onderzoek naar de Extra Beveiligde Inrichting (EBI) in Vught*, Den Haag: WODC 2013, p. 160; EHRM 4 februari 2003, nr. 52750/99 (*Lorsé e.a./Nederland*); EHRM 4 februari 2003, nr. 50901/99 (*Van der Ven/Nederland*).

4.3.4 Het EBI-regime en vernederende behandeling

Vnederende behandeling vormt de ondergrens van artikel 3 EVRM. Het onderscheid tussen onmenselijke behandeling en vernederende behandeling wordt niet altijd duidelijk naar voren gebracht door het EHRM. Vaak constateert het EHRM dat sprake is van *inhuman and degrading treatment*, zonder duidelijk te maken welke van de twee componenten de hoofdrol speelt in een specifieke zaak. Toch volgt uit hoofdstuk III dat er wel degelijk een onderscheid bestaat. Evenals bij onmenselijke behandeling, is bij een vernederende behandeling geen opzet vereist. De aard van de handeling en de gevolgen ervan staan centraal.¹³² De aard van het lijden dat een vernederende behandeling teweegbrengt verschilt echter van het lijden dat een onmenselijke behandeling teweegbrengt. Uit uitspraken van het EHRM kan worden afgeleid dat vernederende behandeling een behandeling inhoudt, die zorgt voor angstgevoelens en gevoelens van minderwaardigheid, waardoor het slachtoffer wordt vernederd en ontwricht, waardoor zijn fysieke of geestelijke weerstand wordt gebroken, of waardoor hij wordt gedwongen dingen te doen die tegen zijn wil of geweten zijn.¹³³ De elementen ‘vernederen’ en ‘ontwrichten’ zijn mijns inziens van groot belang in deze definitie. De vraag is dan namelijk onder welke omstandigheden kan worden gesproken van het vernederen of het ontwrichten van een individu in de zin van artikel 3 EVRM. De beantwoording van deze vraag is naar mijn mening ingewikkelder dan de beantwoording van de vraag of het EBI-regime foltering of onmenselijke behandeling in de zin van artikel 3 EVRM oplevert. Dit heeft te maken met een aantal omstandigheden.

Ten eerste bestaan elementen van vernederende behandeling voor het grootste gedeelte uit psychische factoren. Dit leidt ertoe dat het, in tegenstelling tot bij bijvoorbeeld foltering, lastig is om te bepalen of er enige objectief verifieerbare handelingen of omstandigheden bestaan, die eenduidig kunnen worden opgevat als vernederend.¹³⁴ Ten tweede reageren verschillende gedetineerden anders op bepaalde behandelingen. Waar de ene gedetineerde zich door een zekere behandeling zwaar vernederd en ontwricht kan voelen, kan diezelfde behandeling voor een andere gedetineerde erg meevallen. Ook culturele verschillen kunnen hierbij een grote rol spelen. Ik ben echter van mening dat met dit punt geen rekening dient te worden gehouden bij de beoordeling of een behandeling vernederend is. Zoals in de zaak *Campbell and Cosans tegen het Verenigd Koninkrijk* namelijk werd bepaald door het EHRM, kan een bepaalde behandeling jegens een uitzonderlijk ongevoelig persoon weliswaar geen effect hebben, maar desalniettemin weldegelijk een vernederende behandeling in de zin van artikel 3 EVRM opleveren.¹³⁵ Het enkele feit dat iemand zich niet vernederd voelt, betekent derhalve niet dat de behandeling waaraan hij wordt onderworpen niet vernederend is. Tenslotte bestaat er, evenals bij het verschil tussen foltering en onmenselijke behandeling soms het geval is, een dunne lijn tussen behandelingen die vernedering opleveren en daarmee onder het bereik van artikel 3

¹³² Vande Lanotte en Haeck, *Handboek EVRM. Deel 2*, Antwerpen: Intersentia 2004, p. 150.

¹³³ EHRM 13 september 2005, nr. 35207/03 (*Ostrovar/Moldavië*); EHRM 4 maart 2001, nr. 27229/95 (*Keenan/Verenigd Koninkrijk*); M. Hagens, *Toezicht op menswaardige behandeling van gedetineerden in Europa. Een onderzoek naar de verhouding tussen het EHRM en het CPT bij de effectuering van het folterverbod* (diss. Leiden), Leiden: 2011, p. 103.

¹³⁴ Y. Arai-Yokoi, ‘Grading scale of degradation: identifying the threshold of degrading treatment or punishment under article 3 ECHR’, *Netherlands Quarterly of Human Rights* (21/3) 2003, p. 385, 390.

¹³⁵ EHRM 25 februari 1982, 7511/76 (*Campbell & Cosans t. Verenigd Koninkrijk*), par. 30.

EVRM vallen enerzijds en behandelingen die weldegelijk vernedering kunnen opleveren, maar toch de ondergrens van artikel 3 EVRM niet bereiken.¹³⁶

De elementen van het EBI-regime die mijns inziens zorgelijk zijn, komen onder andere neer op het feit dat gedetineerden in de EBI weinig mogelijkheden tot menselijk contact hebben. Allereerst speelt daarbij een rol dat er weinig contact mogelijk is met medegedetineerden en dat het contact tussen p.w.'ers en gedetineerden zo veel mogelijk beperkt wordt tot hetgeen noodzakelijk is. Daarnaast acht ik het zorgelijk dat de mogelijkheden tot het onderhouden van contact met familie en met name kinderen worden beperkt door de regel dat bezoek achter glas moet plaatsvinden. Het kunnen onderhouden van goed contact met de familie is mijns inziens namelijk van groot belang met het oog op resocialisatie en re-integratie van gedetineerden. Verder volgt uit de bevindingen van het WODC en tevens uit mijn gesprek met de heer De Vries dat gedetineerden in de EBI, mede als gevolg van het gebrek aan de mogelijkheid tot het verrichten van arbeid, te weinig nuttige bezigheden kunnen verrichten op een dag en geen enkel vast patroon in hun dagen kennen. Ook geven gedetineerden aan dat zij het gevoel hebben over geen enkele autonomie meer te beschikken. Tenslotte wordt geenszins aandacht besteed aan resocialisatie en rehabilitatie van de gedetineerden in de EBI. Al deze elementen in samenhang bezien, zouden, vanuit het cumulatieve perspectief dat het EHRM hanteert¹³⁷, eventueel als vernederend kunnen worden aangemerkt.

Op grond van de hierboven genoemde elementen, die het lastig maken om objectief te bepalen onder welke omstandigheden een bepaalde behandeling vernedering of ontwrichting oplevert, alsmede op grond van de overige beperkingen die dit onderzoek kent,¹³⁸ is het mijns inziens echter onverantwoord om de conclusie te trekken dat het EBI-regime vernederende behandeling oplevert als bedoeld in artikel 3 EVRM. Bij deze conclusie speelt tevens een rol dat het EHRM in het geval van de EBI waarschijnlijk ook veel waarde zal hechten aan het doel waarmee de strikte beperkingen aan gedetineerden in de EBI worden opgelegd.¹³⁹ Zoals reeds aangegeven, ben ik van mening dat het regime weldegelijk elementen bevat die als vernederend kunnen worden aangemerkt. Het zou mijns inziens, met het oog op de hiervoor geschetste argumenten, echter te ver gaan om te stellen dat deze vernederende elementen de ondergrens van artikel 3 EVRM bereiken.

4.3.5 Tussenconclusie

Op grond van bovenstaande kan de tussenconclusie worden getrokken dat het EBI-regime geen foltering, geen onmenselijke behandeling en ook geen vernederende behandeling in de zin van artikel 3 EVRM oplevert en dat het derhalve niet in strijd met artikel 3 EVRM. Dit betekent echter niet dat het regime goed is zoals het is. Zoals uit bovenstaande reeds blijkt, is een aantal aspecten van het regime mijns inziens wel

¹³⁶ Y. Arai-Yokoi, 'Grading scale of degradation: identifying the threshold of degrading treatment or punishment under article 3 ECHR', *Netherlands Quarterly of Human Rights* (21/3) 2003, p. 390.

¹³⁷ J. de Lange, *Detentie gerenommeerd, Een onderzoek naar de betekenis van het CPT voor de inrichting van vrijheidsbeneming in Nederland*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2008, p. 88.

¹³⁸ Zie voor de beperkingen van dit onderzoek paragraaf 1.3.

¹³⁹ Dit volgt uit de uitspraak van het EHRM inzake Enea tegen Italië, waarin het EHRM de beperkingen die Enea waren opgelegd noodzakelijk achtte om te voorkomen dat hij contacten met zijn maffiaorganisatie bleef onderhouden. Het Hof oordeelde dat de behandeling waaraan Enea was onderworpen de aan detentie inherente mate van vernedering of lijden niet overschreed en dat er derhalve niet kon worden gesproken van een schending van artikel 3 EVRM; EHRM 17 september 2009, nr. 74912/01 (*Enea/Italië*).

degelijk reden tot zorg. Bovendien is het, zoals Kelk reeds stelde, raadzaam om de uitspraken van het EHRM als waarschuwing te beschouwen voor eventuele blinde vlekken waaraan ons gevangeniswezen is gaan lijden.¹⁴⁰ Het is daarom van belang om te bekijken wat verbeterd zou kunnen worden aan het regime, om zo deze blinde vlekken op te sporen en de mensenrechten uit artikel 3 EVRM beter te kunnen waarborgen. De vraag op welke gebieden er ten aanzien van het EBI-regime verbetering kan plaatsvinden, zal dan ook centraal staan in de volgende paragraaf. Om deze vraag te kunnen beantwoorden heb ik mij, in het kader van rechtsvergelijkend onderzoek, verdiept in het Noorse gevangenisstelsel en met name het regime dat wordt gehanteerd in de Halden gevangenis (hierna: Halden Fengsel) in Noorwegen. In het kader van dit onderzoek heb ik een bezoek gebracht aan deze Noorse gevangenis, die in de media bekend staat als de meest humane zwaarbeveiligde gevangenis ter wereld. De vraag of Nederland ten aanzien van het EBI-regime lering zou kunnen trekken uit het Noorse gevangenisstelsel en meer specifiek het regime in Halden Fengsel, zal in de volgende paragraaf aan de orde komen.

4.4 Rechtsvergelijking: Halden Fengsel, Noorwegen

Om de laatste deelvraag van dit onderzoek, namelijk de vraag of Nederland wellicht lering zou kunnen trekken uit een buitenlands gevangenisstelsel, te kunnen beantwoorden, ben ik op zoek gegaan naar informatie over extra- of zwaarbeveiligde gevangenissen in het buitenland. Ik vond veel positieve informatie over het Noorse gevangenisstelsel en met name over het regime binnen de Noorse Halden Fengsel, die bekend staat als de meest humane zwaarbeveiligde gevangenis ter wereld.¹⁴¹ Na vele Engelstalige bronnen over Halden Fengsel te hebben bestudeerd, besloot ik een e-mail te sturen naar deze gevangenis met de vraag of het mogelijk zou zijn om, in het kader van mijn afstudeerscriptie, iemand telefonisch of per e-mail enkele vragen te stellen over dit Noorse regime. Ik kreeg vrij snel een antwoord terug van Are Høidal, de directeur van Halden Fengsel. Hij gaf aan het erg leuk te vinden dat ik, als Nederlandse student, geïnteresseerd was in het Noorse gevangeniswezen en nodigde me zelfs uit om naar Halden Fengsel te komen voor een rondleiding in de gevangenis. Van dit aanbod heb ik uiteraard gebruik gemaakt en op 12 februari 2016 heb ik de gevangenis in Halden bezocht. Aan de hand van een verslag van dit bezoek, zal in deze paragraaf achtereenvolgens aandacht worden besteed aan het Noorse gevangenisstelsel en de mentaliteit daarachter in het algemeen, alsmede meer specifiek aan het regime in Halden Fengsel. Tenslotte zal als tussenconclusie een antwoord worden geformuleerd op de vraag of Nederland ten aanzien van de EBI lering zou kunnen trekken uit dit Noorse regime.

4.4.1 De Noorse mentaliteit: “we are releasing your neighbour”

Na een twee uur durende autorit van Oslo naar Halden, werd ik in Halden Fengsel ontvangen door Lasse Andresen, gevangenisbewaarder, en Are Høidal, gevangenisdirecteur. De heer Høidal gaf allereerst een uitgebreide presentatie met uitleg over het Noorse gevangenisstelsel en de bijzondere mentaliteit daarachter, waarbij de mogelijkheid bestond om vragen te stellen.

¹⁴⁰ C. Kelk, ‘Straatsburgse tucht in de EBI te Vught’, *NJB* 2003-15, p. 778-781.

¹⁴¹ ‘The radical humaneness of Norway’s Halden Prison’, *The New York Times* 29 maart 2015, www.nytimes.com (zoek op *Halden prison*).

Noorwegen heeft in totaal 3.900 plaatsen voor gevangenen en kent geen huizen van bewaring. Alle mensen die in Noorwegen van hun vrijheid zijn beroofd, of dat nu in het kader van een straf is of in afwachting van het proces, zitten bij elkaar en worden allemaal gelijk behandeld, zo vertelt Høidal. De maximale vrijheidsstraf die een Noorse rechter kan opleggen, bedraagt 21 jaren. In zeer ernstige gevallen, zoals bijvoorbeeld het geval van Anders Behring Breivik, is het echter mogelijk om die straf te verlengen, indien dit noodzakelijk wordt geacht.

Het Noorse gevangenisstelsel heeft allereerst een sociale missie, aldus de heer Høidal. Deze missie bestaat uit het geruststellen van de maatschappij, het voorkomen van recidive, het veranderen van gedrag bij de gevangenen en uit het creëren van een actief gevangenisstelsel en van voldoende openheid met betrekking tot dit systeem, onder andere door middel van het geven van rondleidingen aan onderzoekers en andere geïnteresseerden. Wederzijds respect met betrekking tot de gevangenen staat in Noorwegen zeer hoog in het vaandel. Dit komt tot uiting in het feit dat gevangenen, ongeacht de ernst van het feit waarvoor zij zijn veroordeeld, veel vrijheden kunnen genieten in de gevangenis, mits zij zich goed en respectvol gedragen jegens personeel en medegevangenen. Tot 1997 hadden de bewaarders in Noorse gevangenisstelsels slechts als functie om de orde en veiligheid binnen de gevangenisstelsels te handhaven. Met een beleidswijziging in 1997 kwam hier echter verandering in. Bewaarders werden vanaf dat moment tevens opgeleid tot sociaal werkers en zij gingen zich mede richten op de rehabilitatie van de gevangenen.¹⁴² Dit is de reden dat bewaarders en gevangenen in Halden Fengsel, maar ook in de andere Noorse gevangenisstelsels, vrijwel de gehele dag samen zijn.

Een tweede belangrijke missie van het Noorse gevangenisstelsel is de veiligheidsmissie. Veiligheid binnen de Noorse gevangenisstelsels wordt op drie manieren gewaarborgd. Ten eerste is er uiteraard sprake van *static security*, bestaande uit een grote, hoge muur om het terrein, camera's en alarmen. Aan deze *static security* is duidelijk te zien dat het een gevangenis betreft. Deze vorm van veiligheid is, aldus de heer Høidal, echter zeker niet het belangrijkste middel waarmee de veiligheid binnen de gevangenis wordt gewaarborgd. De *organizational security* en de *dynamic security* spelen volgens Høidal een veel belangrijkere rol. Bij *organizational security* gaat het om de kwaliteit van de organisatie binnen een gevangenis. Als de organisatie niet goed wordt aangestuurd, de bewaarders geen duidelijke instructies hebben van hoe zij in bepaalde situaties moeten handelen en de bewaarders niet goed zijn opgeleid, dan levert dat per definitie een slechtere sfeer en kwaliteit van het gevangenisregime op, aldus Høidal. De *dynamic security* heeft te maken met het feit dat bewaarders een heel belangrijke rol spelen met het oog op het psychische welzijn en de rehabilitatie en resocialisatie van de gevangenen. Doordat er zo veel contact is tussen bewaarders en gevangenen, weten de bewaarders precies wat er speelt bij individuele gevangenen en tussen gevangenen onderling, zodat zij hier goed op kunnen inspelen.

Daarnaast, zo vertelt de heer Høidal, speelt het zogenoemde normaliteitsprincipe een heel belangrijke rol binnen het Noorse gevangeniswezen. Het leven binnen de muren dient zo normaal mogelijk te zijn voor de gevangenen. Dat wil zeggen dat het leven binnen de gevangenis, voor zover mogelijk, moet lijken op het leven in de maatschappij. Dit is de reden dat de cellen in Noorse gevangenisstelsels relatief groot zijn, er de

¹⁴² 'Punishment that works – less crime – a safer society', Report to the Storting (*white paper*) on the Norwegian correctional services, Norwegian Ministry of Justice and the Police, September 2008.

mogelijkheid bestaat om naar school te gaan, workshops te volgen en te werken, om zo een routine en kennis op te bouwen, die de gevangenen kunnen gebruiken op het moment dat zij weer uit de gevangenis komen. Op mijn vraag of dit het geval is in alle categorieën gevangenis in Noorwegen, zelfs de zwaarst beveiligde regimes, antwoordde de heer Høidal bevestigend: er is volgens hem, voor wat betreft het regime, eigenlijk niet veel verschil tussen de verschillende soorten gevangenis in Noorwegen. In elke gevangenis bestaat dezelfde mentaliteit en worden gedetineerden hetzelfde behandeld. In elke gevangenis, los van de soort ervan, wordt veel aandacht besteed aan resocialisatie en het opbouwen van een beter leven. Zelfs in de “speciale” *maximum security* gevangenis waar Anders Behring Breivik zich bevindt, geldt eenzelfde soort regime. Het enige verschil is dat Breivik daar, vanwege het uitzonderlijke karakter van zijn delict, volledig afgezonderd van andere gevangenen wordt gehouden, dit met name in het kader van zijn eigen veiligheid. Hij heeft wel vergelijkbare vrijheden, zoals de mogelijkheid tot het volgen van een opleiding en workshops, maar hij doet dit altijd in zijn eentje. De heer Høidal gaf aan dat de omstandigheden waarin Breivik gevangen wordt gehouden, wellicht wel enigszins vergelijkbaar zijn met het regime in de Nederlandse EBI. Vervolgens benadrukte Høidal dat Breivik de enige Noorse gevangene is die in een dergelijk regime wordt gehouden en dat dit voorheen nog nooit het geval is geweest. De rest van alle gevangenen in Noorwegen bevindt zich in een regime dat vergelijkbaar is met dat in Halden Fengsel, aldus Høidal. Het uitgangspunt van het Noorse systeem is dat de meeste misdadigers kunnen en willen veranderen, mits je hen eigen verantwoordelijkheden geeft en hen als gelijken durft te behandelen.

De Noorse mentaliteit is gebaseerd op het idee dat het benemen van de vrijheid moet worden gezien als de straf. Eenmaal binnen de muren van een gevangenis, waar de gevangenen al hun vrijheid hebben moeten inleveren, hoeven zij niet nog eens extra te worden gestraft door onderworpen te worden aan een zeer zwaar en beperkend regime. Daarom worden Noorse gevangenen zo veel mogelijk gelijk behandeld als mensen in de maatschappij en behouden zij dezelfde rechten, zoals bijvoorbeeld het stemrecht. Op mijn vraag wat de maatschappij van deze behandeling van gevangenen vindt, antwoordt Høidal dat de Noorse maatschappij grotendeels volledig achter deze benadering staat: *“I always say: we are releasing your neighbour. What kind of neighbour do you want? An angry and frustrated neighbour, or someone who is completely rehabilitated and ready to start a better life?”*.

4.4.2 Het regime in Halden Fengsel

Halden Fengsel is gebouwd op een terrein van ruim 150.000 vierkante meter. Om dit terrein staat een muur van 1,4 kilometer lang. De weg naar de gevangenis toe is erg mooi en bestaat uit een heuvelachtig landschap met vele dennenbomen. Ook de gevangenis zelf staat in een zeer groene, natuurrijke omgeving. Met de bouw van deze gevangenis, zo’n zes jaar geleden, is in overleg met de architecten besloten om alle bomen en bossen op het terrein te laten staan. Dit om de gevangenen, terwijl zij zich toch wel degelijk binnen de muren bevinden, toch het gevoel te geven enigszins “buiten” te kunnen zijn.

Progressie is een heel belangrijk uitgangspunt in deze gevangenis. De heer Høidal vertelt dat een gevangene, bij binnenkomst in Halden Fengsel, wordt ontvangen in unit A, het strengste gedeelte van deze gevangenis. Daar worden de gevangenen ingeboekt en wordt voor elke gevangene afzonderlijk bekeken wat zijn (karakteristieke) eigenschappen zijn, welke doelen hij heeft en welke activiteiten bij hem zouden passen.

Dit wordt het *mapping and assessment system* genoemd. Høidal geeft aan dat er allerlei soorten gevangenen in Halden Fengsel zitten: van diefstallen, overvallen en drugscriminaliteit tot ontvoering, zedendelicten, (serie)moord en georganiseerde criminaliteit. Alle soorten gevangenen zitten door elkaar, enkel de gevangenen die zijn veroordeeld voor misdrijven zoals pedofilie zitten, voor hun eigen veiligheid, bij elkaar in een aparte vleugel van unit A, die acht cellen bevat. In unit A bestaat de mogelijkheid om arbeid te verrichten, zoals schoonmaken of koken voor medege-detineerden en uiteraard om te sporten en te luchten, maar het volgen van workshops is er niet toegestaan. Ook contact met de buitenwereld is in deze unit beperkt, vanwege het feit dat het strafrechtelijk onderzoek ten aanzien van deze gedetineerden vaak nog loopt. Beperking van de mogelijkheden tot bijvoorbeeld telefonisch contact voorkomt dat dit onderzoek kan worden beïnvloed.

Vanuit unit A gaan de meeste gevangenen uiteindelijk door naar unit B of unit C, tenzij zij elke vorm van respect, medewerking en inzet weigeren. Vanuit unit B en C is er de mogelijkheid om te werken, naar school te gaan en workshops te volgen. De workshops kunnen bestaan uit handarbeid, autotechniek, werken in de drukkerij, houtbewerking of, de meest populaire optie aldus Høidal, het gebruikmaken van de professionele muziekstudio. Uiteindelijk gaan de gevangenen, wanneer het eind van hun vrijheidsstraf in zicht komt, naar de open gevangenis op het terrein van Halden Fengsel. Deze unit bevindt zich buiten de muren, naast het parkeerterrein voor de bezoekers. Zo krijgen de gevangenen stapje voor stapje meer vrijheden en kunnen zij langzaam wennen aan het terugkeren in de maatschappij. Vanuit de open unit in Halden Fengsel worden vaak nog gevangenen doorgestuurd naar Bastøy Prison in Noorwegen. Dit is een open gevangenis op een eiland in het Oslofjord van Noorwegen, die een eventuele laatste stap vormt voor gevangenen om hun vrijheidsstraf af te sluiten en zich klaar te maken voor hun terugkeer in de maatschappij.

In Halden Fengsel is elke bewaarder tevens *contact officer* voor drie gevangenen. Dat houdt in dat deze bewaarder drie gevangenen waar nodig begeleidt en ondersteunt tijdens hun verblijf in de gevangenis. Ook helpt hij hen, in samenwerking met andere, daartoe gespecialiseerde medewerkers, met de voorbereiding op de terugkeer in de maatschappij, door het zoeken van woonruimte, geschikte arbeid, het ordenen van geldzaken et cetera.

De bezoeksregelingen in Halden Fengsel zijn mijns inziens zeer soepel en menselijk te noemen. Een gedetineerde kan eenmaal per week bezoek ontvangen. In principe duurt dit bezoek een uur, maar als het bezoek van ver moet komen, kan het toegestaan worden dat het bezoek langer duurt. Het bezoek vindt plaats in kamertjes die speciaal daarvoor zijn ingericht en waar de gedetineerde alleen kan zijn met zijn bezoek. Er zijn ook speciale bezoekkamers voor gezinnen met kinderen, waarin speelgoed aanwezig is. Een keer per maand kan het familiebezoek blijven overnachten in een speciaal daarvoor ingericht huisje op het terrein. De focus ligt hierbij op het zo goed mogelijk kunnen voortzetten van het gezinsleven, ook al zit een van de gezinsleden in de gevangenis. Met het oog op de belangen van het kind in dit soort situaties, wordt nauw samengewerkt met daartoe gespecialiseerde organisaties, aldus Høidal.

Ik stelde Are Høidal de vraag hoe het mogelijk is dat uit deze gevangenis nog nooit een gedetineerde is ontvlucht. Dit terwijl de mogelijkheid daartoe weldegelijk bestaat, gelet op de open omgeving van de gevangenis, de vrijheden die gedetineerden hebben en het feit dat er zomaar een helikopter zou kunnen overvliegen om iemand op te pikken. Høidal geeft aan dat hij gewoonweg niet zo bang is voor

ontvluchtingen. “Als er sprake is van wederzijds respect, een goede routine en goede omstandigheden voor de gedetineerden, is de kans kleiner dat er een behoefte aan ontvluchten bestaat.”. Høidal geeft aan dat hij zeker niet kan uitsluiten dat er in de toekomst ooit nog iemand zal ontsnappen uit Halden Fengsel, maar dat hij van mening is dat hij zich daar nu niet druk over moet maken: “Als het gebeurt, gebeurt het en dan zal ik mij moeten verantwoorden voor de maatschappij en de media, maar het is onnodig om gedetineerden heel strikt en meer inhumaan te behandelen vanuit de enkele angst dat dit soort dingen zou kunnen gebeuren.”.

Op mijn vraag hoe lang de gedetineerden gemiddeld per dag op hun cel doorbrengen, antwoordt Høidal dat de meeste gedetineerden van 07:30 uur tot 20:30 uur uit hun cel zijn om te werken of workshops te volgen. In de middag worden alle gedetineerden een uur ingesloten, omdat het personeel dan pauze houdt.

Na het gesprek met Are Høidal, vond een uitgebreide rondleiding door de gehele gevangenis plaats door Lasse Andresen. Ik kreeg elk deel van de gevangenis te zien, van unit A, B en C tot de ruimten waarin de gedetineerden workshops volgden of aan het studeren of werken waren. Ook de isoleercel, de cellen, de bezoekeruimten en het speciale bezoekershuisje dat bedoeld is voor overnachtingen, maakten onderdeel uit van de rondleiding. Ik kreeg te zien hoe de gedetineerden werden opgeleid tot automonteur en leerden om hout te bewerken en hoe zij onder begeleiding werkten in een handarbeidsgroep of in de drukkerij.

Op unit A kreeg ik de gelegenheid om te spreken met een Nederlandse gedetineerde, die daar vanaf oktober 2015 verbleef. Deze man was erg enthousiast toen ik hem vertelde waarom ik in deze gevangenis was en heel blij om weer eens Nederlands te kunnen spreken. Sinds kort mocht hij als schoonmaker werken op de unit. Hij gaf aan dat hij, zoals Are Høidal ook reeds uitlegde, niet veel mogelijkheden had tot contact met het thuisfront, omdat het strafrechtelijk onderzoek ten aanzien van hem nog liep. Hij gaf aan dat dit vooral voor hem erg lastig was, omdat hij vanwege de afstand nog geen bezoek had kunnen ontvangen en zijn moeder erg miste. Wel vertelde hij dat het regime in Halden Fengsel zeer humaan was, hij heel goed behandeld werd en dat hij erg veel had aan het goede contact met de bewaarders. Hij hoopte over een tijdje naar unit B of C te kunnen verhuizen, zodat hij meer mogelijkheden tot contact met Nederland zou hebben. Ondanks het humane regime hoopt deze Nederlandse gedetineerde dat hij uiteindelijk zijn straf mag uitzitten in Nederland, zodat hij makkelijker bezoek kan ontvangen. Op unit B sprak ik met een andere gedetineerde, die reeds vijf jaar in Halden Fengsel zat en nog vier jaar te gaan had. Ook deze gedetineerde gaf aan dat het regime hier heel goed was en dat hij blij was met de begeleiding die hij krijgt van de bewaarders en het overige personeel. Wel benadrukte hij dat we vooral niet moesten vergeten dat het weldegelijk om een gevangenis gaat: “Als mensen het over deze gevangenis hebben, spreken ze vaak van een luxe hotel. Dat is niet goed. Ook al betreft het hier een gevangenis met hoge standaarden en relatief ruime cellen, het blijft een gevangenis. Als je hier zit mis je alles wat er buiten gebeurt en je kunt niet meer zelf over je leven beschikken. Dat moet iedereen goed onthouden.”

4.4.3 Noorse lessen voor Nederland?

Hoewel ik mij ervan bewust ben dat de directie van een gevangenis tijdens een rondleiding de focus zal leggen op alle dingen die goed gaan en er derhalve ook in Halden Fengsel zeker aspecten zullen zijn die niet of minder goed gaan, durf ik op basis van mijn waarnemingen aldaar wel te stellen dat Nederland met betrekking tot de EBI op sommige punten zeker lering kan trekken uit het Noorse gevangenisstelsel.

Allereerst kan Noorwegen op het gebied van resocialisatie naar mijn mening een groot voorbeeld voor Nederland vormen. Ook de hieraan inherente Noorse sociale missie en het normaliteitsprincipe kunnen een bron van inspiratie vormen. In een beleidsnota voor het gevangeniswezen uit 1994 werd, kort na ingebruikname van de TEBI, reeds de toon gezet voor een versoering van regimes en een vermindering van op resocialisatie gerichte activiteiten.¹⁴³ Slechts gedetineerden die duidelijk lieten blijken dat zij gemotiveerd waren voor bepaalde extra activiteiten, konden nog in aanmerking komen voor deze activiteiten. Kelk maakt bij deze maatstaf een belangrijke kanttekening, door aan te geven dat een groot deel van de gedetineerden een leven achter de rug heeft waarin zij juist niet hebben geleerd om zich op adequate wijze te uiten ten aanzien van hun eigen levensstijl en levensomstandigheden, waardoor het voor hen moeilijk kan zijn om deze motivatie te laten blijken.¹⁴⁴

Het huidige artikel 2 lid 2 PBW bevat weliswaar nog steeds een duidelijke resocialisatieopdracht,¹⁴⁵ echter biedt dit artikel mijns inziens te veel mogelijkheden om minder of zelfs geen gevolg te geven aan deze opdracht. De woorden “zoveel mogelijk” zijn daarvan een goed voorbeeld. Zoals volgt uit de onderzoeksrapporten die in opdracht van het WODC zijn uitgevoerd door de Erasmus Universiteit Rotterdam en de Radboud Universiteit Nijmegen, gebruikt de EBI deze nuance om zich te verschuilen achter het extra beveiligde karakter van de inrichting en te stellen dat dit karakter het niet toelaat bij te dragen aan enige vorm van resocialisatie van de gedetineerden.¹⁴⁶ Uiteraard is de EBI niet voor niets opgericht, gelet op de geschiedenis van het Nederlandse gevangeniswezen. Dit betekent mijns inziens echter niet dat belangrijke penitentiaire beginselen zoals deze in een zwaar beveiligd regime niet meer hoeven te worden nageleefd. Ook de woorden “(...) wordt rekening gehouden met de veiligheid van de samenleving en de belangen van slachtoffers en nabestaanden” in artikel 2 lid 2 PBW zijn mijns inziens niet zorgvuldig gekozen. Deze formulering impliceert namelijk dat, wanneer het gaat om resocialisatie, het belang van de gedetineerde ondergeschikt is aan het belang van de maatschappij. Dit terwijl uit de beschrijving van het Noorse gevangeniswezen juist duidelijk volgt dat een goede resocialisatie van gedetineerden in hoge mate kan bijdragen aan de veiligheid van de samenleving en de belangen van slachtoffers en nabestaanden. Het door de onderzoeksgroep van de Erasmus Universiteit aangevoerde argument dat gedetineerden vrijwel nooit rechtstreeks vanuit de EBI terug de maatschappij ingaan en dat zij derhalve in de volgende penitentiaire inrichting waarin zij terecht komen wel geresocialiseerd kunnen worden, snijdt mijns inziens geen hout.¹⁴⁷ Resocialisatie van een gedetineerde die lange tijd in een zeer streng en beperkend regime heeft doorgebracht, met weinig of geen mogelijkheden om zich op sociaal gebied te uiten, zal een stuk moeilijker verlopen. Het zou dan ook veel effectiever kunnen zijn om ook in de EBI reeds met resocialisatie te beginnen.

¹⁴³ Nota Werkzame Detentie, *Kamerstukken II* 1993/94, 22 999, nr. 10-11.

¹⁴⁴ C. Kelk, *De zwakheden van het detentierecht*, in: Krom-recht, over misstanden in het recht, Nijmegen: special Ars Aequi 2005, p. 591- 592.

¹⁴⁵ “Met handhaving van het karakter van de vrijheidsstraf of de vrijheidsbenemende maatregel wordt de tenuitvoerlegging hiervan zoveel mogelijk en afhankelijk van het gedrag van de betrokkene dienstbaar gemaakt aan de voorbereiding van de terugkeer in de maatschappij. Bij het verlenen van vrijheden aan gedetineerden wordt rekening gehouden met de veiligheid van de samenleving en de belangen van slachtoffers en nabestaanden.”

¹⁴⁶ G. Mol e.a., *Zorg in en om de Extra Beveiligde Inrichting. Een onderzoek naar de zorg voor de psychische conditie van gedetineerden in de EBI te Vught*, Nijmegen: WODC 2000, p. 10; H.G. van de Bunt e.a., *Gevangen in de EBI, Een empirisch onderzoek naar de Extra Beveiligde Inrichting (EBI) in Vught*, Den Haag: WODC 2013, p. 159.

¹⁴⁷ H.G. van de Bunt e.a., *Gevangen in de EBI, Een empirisch onderzoek naar de Extra Beveiligde Inrichting (EBI) in Vught*, Den Haag: WODC 2013, p. 159.

Door geen onderscheid te maken tussen de behandeling van gedetineerden, bijvoorbeeld naar de ernst van het delict waarvoor zij zijn veroordeeld of naar de maatschappelijke onrust die een dergelijk delict teweeg zou kunnen brengen, maakt het Noorse systeem het mogelijk dat elke gedetineerde dezelfde kansen tot resocialisatie worden geboden. Ik denk dat de uitspraak van de heer Høidal, over het feit dat iedereen die wordt vrijgelaten uiteindelijk iemands buurman of buurvrouw wordt, in dit kader van groot belang is en ook in Nederland stof tot nadenken moet geven. Hoewel het zo is dat in de EBI soms ook gedetineerden verblijven die de levenslange gevangenisstraf hebben gekregen en derhalve hoogstwaarschijnlijk nooit meer terug in de maatschappij komen, is dat lang niet in elk geval zo en komen veel gedetineerden uiteindelijk wel terug in de maatschappij. Indien, met name in een zodanig streng en beperkend regime als dat in de EBI, geenszins aandacht wordt besteed aan resocialisatie, zal die toekomstige buurman hoogstwaarschijnlijk een meer gefrustreerd en boos karakter hebben dan de buurman die in de gevangenis op een goede manier is begeleid, geresocialiseerd en voorbereid op zijn terugkeer in de maatschappij. Goede begeleiding door professionals en het zo veel mogelijk toepassen van het hierboven besproken normaliteitsprincipe, zelfs in een extra beveiligd regime, zal mijns inziens zorgen voor een betere en humanere levensstandaard binnen de EBI, hetgeen op zijn beurt uiteindelijk weer zou kunnen leiden tot een betere houding van gedetineerden, waardoor het uiteindelijk wellicht minder noodzakelijk zou kunnen worden om een dergelijk streng en beperkend regime te hanteren.

Om dit te bereiken is het nodig dat er een beter contact zal ontstaan tussen de gedetineerden en de piw'ers in de EBI. Uit het onderzoek dat in opdracht van het WODC is uitgevoerd, blijkt namelijk dat er wantrouwen bestaat van bewaarders ten opzichte van de gedetineerden, alsmede andersom. Tussen gedetineerden en bewaarders in de EBI bestaat een instrumentele relatie, waarin beiden eigen voordelen en belangen hebben.¹⁴⁸ In Halden Fengsel daarentegen brengen gedetineerden en bewaarders vrijwel de gehele dag in dezelfde ruimten door.¹⁴⁹ De bewaarders ondersteunen de gedetineerden bij hun werkzaamheden, bij het sporten, bij persoonlijke problemen en ontwikkeling en bij de voorbereiding op de terugkeer in de maatschappij. Ik denk dat het creëren van een soortgelijke verhouding tussen gedetineerden en bewaarders in de EBI zeer gunstig kan zijn. Een betere band tussen gedetineerden en bewaarders in de EBI is niet alleen nodig om te kunnen bijdragen aan de resocialisatie van gedetineerden, maar zou ook het niveau van humaniteit in de EBI aanzienlijk kunnen verhogen, zeker gezien het feit dat contact met medege-detineerden beperkt mogelijk is.

Een tweede les die Nederland ten aanzien van het regime in de EBI zou kunnen leren van het Noorse systeem, heeft te maken met de houding van Noorse gevangenisdirecteuren zoals de heer Høidal. Kort gezegd zou het wellicht kunnen helpen om minder angstig te zijn voor ontvluchtingen. De heer Høidal gaf aan dat het zeer goed mogelijk is dat ook uit Halden Fengsel ooit een ontvluchting zal plaatsvinden, maar dat hij vindt dat hij zich niet druk moet maken om dingen die in de toekomst wellicht ooit zullen gaan gebeuren. Hoewel ik mij er erg van bewust ben dat deze houding sterk afhankelijk is van de algehele mentaliteit die in

¹⁴⁸ H.G. van de Bunt e.a., *Gevangen in de EBI, Een empirisch onderzoek naar de Extra Beveiligde Inrichting (EBI) in Vught*, Den Haag: WODC 2013, p. 160.

¹⁴⁹ Dit terwijl in de EBI het personeel vaak door middel van een glaswand is gescheiden van de gedetineerden. Zelfs een sportinstructeur geeft instructies achter een glazen wand; H.G. van de Bunt e.a., *Gevangen in de EBI, Een empirisch onderzoek naar de Extra Beveiligde Inrichting (EBI) in Vught*, Den Haag: WODC 2013, p. 52.

Noorwegen bestaat ten aanzien van het gevangeniswezen en dat een dergelijke houding dus niet van het ene op het andere moment zou kunnen worden overgenomen in Nederland, acht ik de houding van Høidal wel van grote invloed op de mate van humaniteit die in de Noorse gevangnissen heerst. De Noorse mentaliteit op dit punt komt neer op het idee dat het niet goed is om een geheel regime aan te passen, enkel vanuit de angst dat er ontsnappingen of andere misdragingen zouden kunnen plaatsvinden. Het creëren van een zo normaal mogelijke omgeving binnen de muren van een gevangenis, zou juist kunnen voorkomen dat de behoefte om te ontvluchten ontstaat.

Dit normaliteitsprincipe komt in Noorwegen tevens tot uitdrukking in het feit dat gedetineerden een vaste routine in hun dagen hebben. In de meeste gevallen zijn zij het grootste gedeelte van de dag uit hun cel om arbeid te verrichten, te studeren en/of workshops te volgen. In de EBI is geenszins sprake van een dergelijk vast dagelijks schema. Het activiteitenprogramma is er beperkt en met name individueel van aard.¹⁵⁰ De planning van activiteiten wordt wekelijks opnieuw vastgesteld, waarbij telkens een ander patroon wordt gevolgd. Dit alles vanuit het oogpunt van veiligheid.¹⁵¹ Op grond van artikel 47 lid 1 PBW heeft iedere gedetineerde recht op deelname aan de in de inrichting beschikbare arbeid. Zoals reeds uiteengezet in hoofdstuk 2, heeft de EBI echter gebruik gemaakt van de nuance die lid 2 van dit artikel biedt, door te stellen dat het niet mogelijk is om gepaste arbeid te blijven bieden die zowel veilig als uitdagend is. Om die reden is het voor gedetineerden in de EBI niet mogelijk om arbeid te verrichten. Dit is mijns inziens een zeer kwalijke zaak, omdat arbeid een zeer belangrijke rol zou kunnen en moeten spelen bij het creëren van een dagelijkse routine voor gedetineerden. Een dagelijkse routine, waarbij de gedetineerde de mogelijkheid heeft om nuttige bezigheden te verrichten, kan bijdragen aan de resocialisatie van gedetineerden. Bovendien kan de mogelijkheid tot het verrichten van arbeid of het volgen van workshops, zoals in Halden Fengsel, bijdragen aan het gevoel van de gedetineerde nog enigszins over zijn eigen leven te kunnen beschikken. Uit interviews met gedetineerden in de EBI volgt namelijk dat zij vaak het gevoel hebben geen enkele autonomie meer te hebben.¹⁵² Als een gedetineerde jarenlang in een omgeving verblijft waar hij geen enkele regelmaat in zijn dagen kan creëren en weinig tot geen nuttige werkzaamheden kan verrichten, is het niet gek dat deze persoon in de meeste gevallen weer recidiveert. Zoals de heer De Vries in het interview dat ik met hem had ook reeds aangaf is het namelijk goed mogelijk dat gedetineerden in een zodanig zwaar beperkt regime alleen maar “harder” worden en meer gefrustreerd raken. Dat regelmaat, arbeid en goede begeleiding leidt tot minder recidive blijkt wel uit het feit dat in Noorwegen slechts 20% van de gedetineerden recidiveert.¹⁵³

Een derde belangrijk punt is de aandacht die Halden Fengsel besteedt aan het gezinsleven van gedetineerden. Zoals gezegd, wordt beoogd om de gedetineerden de kans te geven hun gezinsleven zo veel mogelijk voort te zetten, door middel van een uitgebreide bezoekenregeling. De bezoekenregeling in de EBI is daarentegen verre van uitgebreid.

¹⁵⁰ Inspectie voor de sanctietoepassing, *Inspectierapport Doorlichting PI Vught*, Den Haag: Ministerie van Veiligheid en Justitie 2011, p. 100.

¹⁵¹ Inspectie voor de sanctietoepassing, *Inspectierapport Doorlichting PI Vught*, Den Haag: Ministerie van Veiligheid en Justitie 2011, p. 100.

¹⁵² H.G. van de Bunt e.a., *Gevangen in de EBI, Een empirisch onderzoek naar de Extra Beveiligde Inrichting (EBI) in Vught*, Den Haag: WODC 2013, p. 149.

¹⁵³ R. Kristoffersen, ‘Relapse study in the correctional services of the Nordic countries. Key results and perspectives’, *Euro Vista* (2) 2013, p. 168.

Het beginsel van minimale beperkingen volgt uit artikel 2 lid 4 PBW. Dit beginsel houdt in dat personen ten aanzien van wie de tenuitvoerlegging van een vrijheidsstraf plaatsvindt, aan geen andere beperkingen worden onderworpen dan die welke voor het doel van de vrijheidsbeneming of in het belang van de handhaving van de orde of de veiligheid in de inrichting noodzakelijk zijn. Ik ben van mening dat dit beginsel met name door de bezoeksregeling in de EBI wordt geschonden. Het is uiteraard van groot belang dat het bezoek van gedetineerden in de EBI grondig gescreend wordt, alvorens het wordt toegelaten. Ook is het begrijpelijk dat het bezoek onder toezicht plaatsvindt. Het zou mijns inziens te ver gaan om bezoek in de EBI te laten plaatsvinden in privéruimten, zonder de continue aanwezigheid van bewaarders, zoals in Halden Fengsel het geval is. Echter gaat het mijns inziens ook te ver dat het bezoek in de EBI vrijwel altijd achter glas dient plaats te vinden en dat, indien het bezoek eenmaal per maand zonder glaswand mag plaatsvinden, het enige toegestane contact een handdruk is. Dit maakt naar mijn mening een zeer grote inbreuk op het gezinsleven van de gedetineerden, die op deze manier nooit hun ouders, partner of kinderen een knuffel kunnen geven. Een lichte versoepeling van dit regime, bijvoorbeeld tweemaal per maand bezoek zonder glaswand en een korte omhelzing als toegestaan contact, zou wellicht al een enorm verschil voor gedetineerden kunnen maken. Zelfs als dit alles nog steeds plaatsvindt onder continu toezicht en aanwezigheid van bewaarders. Mijns inziens is de strikte bezoeksregeling zoals deze nu is niet per se noodzakelijk in het kader van de veiligheid binnen de EBI en derhalve disproportioneel en in strijd met artikel 2 lid 4 PBW.

4.4.4 Tussenconclusie

Elke gevangenis blijft een gevangenis, of het nu gaat om het meest zware regime of om een regime dat door de media als “luxe” wordt bestempeld. Uit de gesprekken die ik voerde met gedetineerden in Halden Fengsel, volgde dat zij, ondanks de hoge standaarden in deze gevangenis en het zeer humane regime, wel degelijk het gevoel hadden in een gevangenis te leven en ver verwijderd te zijn van alles wat er in de buitenwereld gebeurt. Dit is mijns inziens ook zoals het hoort. Iemand die een delict pleegt, moet daarvan de consequenties voelen door middel van een gevangenisstraf. Daarbij past dat iemand voelt dat hem de vrijheid is ontnomen, dat is immers de straf. Vervolgens gaat het er echter om hoe de gedetineerde wordt behandeld als hem de vrijheid eenmaal is ontnomen. In dit hoofdstuk stond allereerst de vraag centraal of het EBI-regime vernederend of onmenselijk is, of foltering oplevert in de zin van artikel 3 EVRM. Het antwoord op die vraag luidt ontkennend. Op basis van jurisprudentieonderzoek kan immers geconcludeerd worden dat het EBI-regime de grens van het leed dat nu eenmaal inherent is aan gevangenisstraf niet overschrijdt en dat het regime derhalve niet in strijd kan worden geacht met artikel 3 EVRM. Dit betekent echter niet dat het regime goed is zoals het nu is. Er is mijns inziens wel degelijk ruimte voor verbetering. Om te bepalen wat er verbeterd zou kunnen worden aan het EBI-regime, is rechtsvergelijkend onderzoek met de Noorse Halden Fengsel verricht. Op basis van dit onderzoek kan geconcludeerd worden dat, hoewel de EBI altijd een gevangenis zal blijven met zwaardere beperkingen dan Halden Fengsel, en het onmogelijk is om als land ineens compleet van mentaliteit te veranderen, Nederland kleine stukjes uit het Noorse regime langzaam zou kunnen doorvoeren in het EBI-regime. Met name op het gebied van resocialisatie, het contact tussen gedetineerden en piw'ers, het aanbieden van passende arbeid, het creëren van een dagelijkse routine en de

bezoekregelingen, is aanpassing van het EBI-regime geboden en kan lering worden getrokken uit het Noorse regime. Op basis van mijn bezoek aan de Noorse Halden Fengsel, kan mijns inziens namelijk wel gesteld worden dat deze Noorse gevangenis op deze punten een voorbeeldfunctie vervult.

HOOFDSTUK V: CONCLUSIE

De hoofdvraag die in dit onderzoek centraal stond, luidde als volgt:

Is het regime in de EBI vernederend of onmenselijk, of levert het foltering op in de zin van artikel 3 EVRM en wat moet of kan er worden veranderd aan dit regime om de mensenrechten uit dat artikel beter te waarborgen?

Om deze onderzoeksvraag te beantwoorden, werd allereerst bekeken wat de EBI precies is, wat de ontstaansgeschiedenis van deze bijzondere inrichting is en wat het regime aldaar inhoudt. Hoofdstuk II stond dan ook in het teken van verschillende aspecten van de EBI. Uit dit hoofdstuk vloeit voort dat de (T)EBI is opgericht, omdat het Nederlandse gevangeniswezen toe was aan verandering die een einde kon maken aan de gewelddadige ontvluchtingen die plaatsvonden in de jaren '80 en '90. Om de doelstelling van de (T)EBI te bereiken, werden en worden zeer strikte veiligheidsmaatregelen noodzakelijk geacht. Uit de regimeomschrijving vloeide een aantal aandachtspunten voort, dat van belang was voor de uiteindelijke beantwoording van de hoofdvraag. Het gebrek aan voldoende menselijk contact en enige dagelijkse routine, het summiere activiteitenprogramma, het gebrek aan de mogelijkheid tot het verrichten van arbeid en het feit dat het verblijf in de EBI geenszins is gericht op resocialisatie en re-integratie, kwamen als belangrijkste punten naar voren uit dit hoofdstuk.

Hoofdstuk III stond volledig in het teken van artikel 3 EVRM. Dit artikel bestaat uit drie verschillende onderdelen, namelijk: 'foltering', 'onmenselijke behandeling of bestraffing' en 'vernederende behandeling of bestraffing'. In hoofdstuk III is onderzocht welke betekenissen het EHRM aan deze begrippen toekent. Daarbij is gekeken naar relevante jurisprudentie van het EHRM. Uit dit jurisprudentieonderzoek vloeide voort dat het onderscheid dat het EHRM maakt tussen foltering, onmenselijke behandeling en vernederende behandeling, hoofdzakelijk neerkomt op het verschil in de intensiteit van het toegebrachte leed. Om te kunnen spreken van foltering, hecht het EHRM grote waarde aan de ernst en intensiteit van het toegebrachte leed enerzijds en aan het opzetcriterium anderzijds. Bij het bepalen van de ernst en intensiteit van het lijden, wordt rekening gehouden met alle omstandigheden van het geval, maar het moet in elk geval gaan om zeer ernstig en wreed fysiek lijden.¹⁵⁴ Ten aanzien van het opzetcriterium, waarbij het gaat om opzet op het toebrengen van een onmenselijke behandeling,¹⁵⁵ kijkt het Hof naar het motief en de doelbewustheid waarmee werd gehandeld. Ook bij het bepalen of er sprake is van onmenselijke behandeling in de zin van artikel 3 EVRM, maakt het Hof gebruik van de mate van intensiteit van het lijden. Het grootste verschil met foltering is met name gelegen in de ernst van dit lijden. Bij de constatering van onmenselijke behandeling kan worden volstaan met een mildere vorm van toegebracht leed.¹⁵⁶ De vernederende behandeling vormt de ondergrens voor het toepassingsbereik van artikel 3 EVRM. Een behandeling die zorgt voor angstgevoelens

¹⁵⁴ M. Hagens, *Toezicht op menswaardige behandeling van gedetineerden in Europa. Een onderzoek naar de verhouding tussen het EHRM en het CPT bij de effectuering van het folterverbod* (diss. Leiden), Leiden: 2011, p. 86.

¹⁵⁵ J. de Lange, *Detentie genormeerd, Een onderzoek naar de betekenis van het CPT voor de inrichting van vrijheidsbeneming in Nederland*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2008, p. 70.

¹⁵⁶ J. de Lange, *Detentie genormeerd, Een onderzoek naar de betekenis van het CPT voor de inrichting van vrijheidsbeneming in Nederland*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2008, p. 78.

en gevoelens van minderwaardigheid, waardoor het slachtoffer wordt vernederd of ontwricht, waardoor zijn fysieke of geestelijke weerstand wordt gebroken of waardoor hij wordt gedwongen dingen te doen die tegen zijn wil of geweten zijn, kan volgens het Hof worden aangemerkt als ‘vernederend’ in de zin van artikel 3 EVRM.¹⁵⁷ Ook bij de bepaling van de mate van vernedering, worden alle omstandigheden van het geval in acht genomen. In hoofdstuk III is derhalve op basis van jurisprudentieonderzoek ten aanzien van artikel 3 EVRM een toetsingskader tot stand gekomen, met behulp waarvan uiteindelijk in hoofdstuk IV het EBI-regime is getoetst aan artikel 3 EVRM.

In hoofdstuk IV stond te toets van het EBI-regime aan artikel 3 EVRM centraal. De criteria die het EHRM in haar jurisprudentie heeft ontworpen ten aanzien van artikel 3 EVRM, werden toegepast op de bevindingen ten aanzien van het EBI-regime uit hoofdstuk II. De uitkomst van deze toets luidde dat het EBI-regime mijns inziens geen foltering, geen onmenselijke behandeling en ook geen vernederende behandeling in de zin van artikel 3 EVRM oplevert en dat het regime derhalve niet in strijd is met dit artikel. Het EBI-regime levert geen foltering op, omdat geenszins sprake is van zeer ernstig en wreed lijden, dat opzettelijk wordt veroorzaakt. Ook kan ten aanzien van het EBI-regime niet geconcludeerd worden dat sprake is van onmenselijke behandeling in de zin van artikel 3 EVRM, omdat uit het jurisprudentieonderzoek volgde dat het EHRM niet gauw spreekt van een totaal sociaal isolement en er vaak een veelheid aan omstandigheden nodig is, die tezamen een onmenselijke behandeling kunnen opleveren. Op grond hiervan levert het EBI-regime mijns inziens niet voldoende aanknopingspunten om te kunnen spreken van onmenselijke behandeling. Ook van vernederende behandeling kan mijns inziens niet worden gesproken. Hoewel er wel degelijk elementen zijn die in samenhang bezien eventueel als vernederend kunnen worden aangemerkt, is het de vraag of deze vernedering de ondergrens van artikel 3 EVRM overschrijdt. Op grond van het feit dat het zeer lastig is om objectief te bepalen wanneer een bepaalde behandeling als vernederend of ontwrichtend wordt aangemerkt, alsmede op grond van de in hoofdstuk I weergegeven overige beperkingen van het onderzoek, gaat het mijns inziens te ver om te stellen dat het EBI-regime vernederende behandeling als bedoeld in artikel 3 EVRM oplevert.

Op basis van het jurisprudentieonderzoek kon mijns inziens derhalve geconcludeerd worden dat het EBI-regime de grens van het leed dat nu eenmaal inherent is aan een gevangenisstraf niet overschrijdt.¹⁵⁸ Het eerst onderdeel van de centrale onderzoeksvraag was hiermee beantwoord. De resterende vraag luidde of er iets zou kunnen worden veranderd aan het EBI-regime om de mensenrechten uit artikel 3 EVRM beter te waarborgen. Om deze vraag te kunnen beantwoorden, is in de laatste paragraaf van hoofdstuk IV een rechtsvergelijkend onderzoek verricht. Dit rechtsvergelijkend onderzoek stond in het teken van een bezoek aan Halden Fengsel in Noorwegen, een zwaarbeveiligde gevangenis, die in de media bekend staat als de meest humane gevangenis ter wereld. Naar aanleiding van dit bezoek, is in paragraaf 4.4 een beschrijving gegeven van het regime in deze Noorse gevangenis, waarna een beargumenteerd antwoord is gegeven op de vraag of Nederland, ten aanzien van het regime in de EBI, wellicht lering zou kunnen trekken uit het Noorse regime. De conclusie luidde dat Noorwegen met name op het gebied van resocialisatie en re-integratie van

¹⁵⁷ M. Hagens, *Toezicht op menswaardige behandeling van gedetineerden in Europa. Een onderzoek naar de verhouding tussen het EHRM en het CPT bij de effectuering van het folterverbod* (diss. Leiden), Leiden: 2011, p. 103.

¹⁵⁸ EHRM 25 april 1978, 5856/72 (*Tyler t. Verenigd Koninkrijk*).

gedetineerden, alsmede op het gebied van de bezoeksregelingen en het aanbieden van arbeid en andere maatschappijgerichte activiteiten, een voorbeeld zou kunnen vormen voor het Nederlandse EBI-regime.

Alles overziende kan de centrale onderzoeksvraag dan ook als volgt beantwoord worden. Het EBI-regime levert geen foltering, geen onmenselijke behandeling en ook geen vernederende behandeling op en is derhalve niet in strijd met artikel 3 EVRM. Dat betekent echter niet dat het regime, zoals het op dit moment is, niet voor verbetering vatbaar is. Op basis van het rechtsvergelijkend onderzoek met de Halden Fengsel in Noorwegen, kan geconcludeerd worden dat er enkele veranderingen voor het EBI-regime denkbaar zijn, die ervoor zouden kunnen zorgen dat de mensenrechten uit artikel 3 EVRM beter worden gewaarborgd. Deze mogelijke veranderingen zijn vooral gestoeld op de Noorse opvatting dat de vrijheidsbeneming an sich de straf vormt. Daarbij past dat iemand voelt dat hem de vrijheid is ontnomen. Echter, eenmaal binnen de muren, waar iemand al zijn vrijheid heeft moeten inleveren, hoeft een gedetineerde niet nog eens extra gestraft te worden door te worden onderworpen aan een zeer zwaar en beperkend regime. Met die opvatting in het achterhoofd zou het mogelijk kunnen zijn voor Nederland om te overwegen om kleine stukjes van het Noorse regime langzaam door te voeren in het EBI-regime. Uiteraard moet het doel waarmee de EBI is opgericht en dat heeft geleid tot het extra beveiligde karakter van deze inrichting niet uit het oog worden verloren. De EBI zal dan ook altijd een gevangenis blijven met een zwaarder regime dan Halden Fengsel. Echter is aanpassing van het EBI-regime mijns inziens met name op het gebied van resocialisatie, het contact tussen gedetineerden en piw'ers, het aanbieden van passende arbeid, het creëren van een dagelijkse routine en de bezoeksregeling, wel degelijk mogelijk en ook noodzakelijk. Zoals reeds betoogd, zou een geleidelijke doorvoering van dergelijke aanpassingen er mijns inziens uiteindelijk wellicht toe kunnen leiden dat de behoefte aan een dergelijk extra beveiligd regime langzamerhand minder dringend wordt.

In het volgende, afsluitende hoofdstuk zullen de bevindingen, die uit dit onderzoek naar voren zijn gekomen, worden omgezet in concrete aanbevelingen voor het EBI-regime.

HOOFDSTUK VI: AANBEVELINGEN

6.1 Inleiding

Enkele bevindingen die in dit onderzoek naar voren zijn gekomen, kunnen als aanbevelingen dienen voor het regime in de EBI. Het is, met het oog op deze bevindingen en aanbevelingen, belangrijk om steeds te onthouden dat de EBI, gelet op de geschiedenis van het Nederlandse gevangeniswezen, uiteraard niet voor niets is opgericht. Met deze aanbevelingen is het dan ook zeker niet mijn bedoeling om het extra beveiligde karakter van de EBI te ondermijnen. De EBI is en zal waarschijnlijk altijd een penitentiaire inrichting blijven met een strenger beveiligd regime dan de gemiddelde penitentiaire inrichting. Dit neemt mijns inziens echter niet weg dat belangrijke penitentiaire beginselen op juiste en adequate wijze dienen te worden nageleefd. Met name op het gebied van het contact tussen gedetineerden en piw'ers, arbeidsmogelijkheden, bezoeksregelingen en resocialisatie en re-integratie van gedetineerden, is mijns inziens verbetering mogelijk in het EBI-regime. In dit hoofdstuk zullen, met betrekking tot hiervoor genoemde terreinen, enkele aanbevelingen worden geformuleerd en zal zo concreet mogelijk uiteen worden gezet op welke manier deze aanbevelingen in de praktijk uitgevoerd zouden kunnen worden.

6.2 Contact tussen gedetineerden en piw'ers

Verbetering en intensivering van het contact tussen gedetineerden en piw'ers in de EBI is mijns inziens één van de belangrijkste aanbevelingen die uit dit onderzoek volgen. Een goed contact tussen personeel en gedetineerden kan er namelijk toe leiden dat ook de overige, hieronder genoemde verbeterpunten beter te realiseren zijn. Met betrekking tot het verbeteren en intensiveren van contact tussen de gedetineerden en piw'ers kan lering worden getrokken uit het systeem in de Noorse Halden Fengsel. Gezien het feit dat de capaciteit van de EBI momenteel uit slechts 18 cellen bestaat, waarvan slechts een deel bezet is,¹⁵⁹ zou het mijns inziens heel goed mogelijk zijn om een gedeelte van het personeel zodanig op te leiden, dat het tevens in staat is om de gedetineerden op adequate wijze te begeleiden en ondersteunen tijdens hun verblijf in de EBI. Elke gedetineerde in de EBI zou een contactpersoon kunnen hebben in de vorm van een piw'er, die hen ondersteunt bij persoonlijke problemen en eventueel de voorbereiding op de overplaatsing naar een andere penitentiaire inrichting of de eventuele terugkeer in de maatschappij. Op deze manier ontstaat er een betere band tussen het personeel en de gedetineerden, hetgeen kan bijdragen aan een gevoel van humaniteit bij de gedetineerden. Dit kan uiteindelijk leiden tot de mogelijkheid om op een veilige manier andere aspecten van het EBI-regime te verbeteren, zoals bijvoorbeeld de mogelijkheid tot arbeid. Ik denk namelijk dat het belangrijk is om deze piw'ers tevens te betrekken bij activiteiten die aan de gedetineerden worden aangeboden. Uiteraard omdat beveiliging te allen tijde noodzakelijk is, maar ook omdat op deze manier de relatie tussen het personeel en de gedetineerden sterker kan worden. Uit het onderzoek dat in opdracht van het WODC werd uitgevoerd door Van de Bunt e.a., volgt dat er op dit moment wederzijds wantrouwen bestaat tussen gedetineerden en piw'ers in de EBI. Als dit wederzijds wantrouwen wegvalt, hetgeen bereikt zou kunnen worden op de hiervoor beschreven wijze, zal naar mijn verwachting een meer ontspannen sfeer

¹⁵⁹ H.G. van de Bunt e.a., *Gevangen in de EBI, Een empirisch onderzoek naar de Extra Beveiligde Inrichting (EBI) in Vught*, Den Haag: WODC 2013, p. 48.

kunnen ontstaan in de EBI, die het mogelijk maakt de omstandigheden voor de gedetineerden enigszins humaner te maken.

6.3 Arbeid

Het is op dit moment niet mogelijk voor gedetineerden in de EBI om arbeid te verrichten. Op grond van artikel 47 lid 2 PBW stelt de EBI dat het niet mogelijk is om gepaste arbeid te blijven bieden die zowel veilig als uitdagend is. Eén van de bevindingen naar aanleiding van mijn bezoek aan de Noorse Halden Fengsel is dat het verrichten van arbeid een zeer belangrijke rol kan spelen bij het creëren van een dagelijkse routine. Het verrichten van passende arbeid of het volgen van workshops kan gedetineerden bovendien het gevoel geven nog enigszins over hun eigen leven binnen de muren te kunnen beschikken. Om dit uiteindelijk te kunnen bewerkstelligen, is het mijns inziens allereerst noodzakelijk dat er een goed contact ontstaat tussen personeel en gedetineerden, bijvoorbeeld op de manier zoals hierboven beschreven. Als het contact tussen personeel en gedetineerden goed en vertrouwd is en het personeel van de EBI meer inzicht heeft in hoe het met de gedetineerden gaat, zal het beter mogelijk zijn om humanere detentieomstandigheden te creëren. Het aanbieden van arbeid past hierbij. Als de gedetineerde het gevoel heeft regelmatig met iets nuttigs bezig te kunnen zijn, kan dit bijdragen aan zijn psychische gezondheid, alsmede de verbetering van zijn houding en gedrag. Om de veiligheid te bewaren en het doel waarmee de EBI is opgericht te eerbiedigen, zou het een mogelijkheid kunnen zijn om binnen de EBI een aantal verschillende locaties te creëren waar arbeid en/of workshops kunnen plaatsvinden. Door de activiteiten steeds, in willekeurige volgorde, op een verschillende locatie te laten plaatsvinden, kan het voorbereiden van ontvluchtingspogingen blijven worden bemoeilijkt. Op deze manier blijft het karakter van de EBI gewaarborgd en kunnen tegelijkertijd toch omstandigheden worden gecreëerd die detentie in de EBI een stukje menselijker maken.

6.4 Bezoek

Gedetineerden mogen op grond van het beginsel van minimale beperkingen uit artikel 2 lid 4 PBW niet aan andere beperkingen worden onderworpen dan die welke voor het doel van de vrijheidsbeneming of in het belang van de handhaving van de orde of veiligheid in de inrichting noodzakelijk zijn. Zoals reeds beargumenteerd in paragraaf 4.4.3, ben ik van mening dat dit beginsel door de bezoeksregeling in de EBI wordt geschonden. Het zou te ver gaan om de bezoeksregeling in de EBI in te richten zoals die in de Noorse Halden Fengsel, zoals beschreven in paragraaf 4.4.2. Dit zou het extra beveiligde karakter van de EBI tenietdoen. Er is mijns inziens echter wel ruimte voor versoepeling van de bezoeksregeling in de EBI. Het bezoek in de EBI kan op dit moment slechts eenmaal per maand zonder glaswand plaatsvinden. Het enige toegestane contact is in dat geval een handdruk. Dit maakt dat gedetineerden nooit hun ouders, partner of kinderen een knuffel kunnen geven, hetgeen zeer pijnlijk kan zijn en het voortzetten van het gezinsleven erg kan bemoeilijken. Gezien het feit dat het bezoek grondig wordt gescreend alvorens het wordt toegelaten in de EBI en er steeds sprake is van toezicht en aanwezigheid van bewaarders, is deze strikte bezoeksregeling mijns inziens niet per se noodzakelijk in het kader van de veiligheid binnen de EBI. De bezoeksregeling kan derhalve disproportioneel en in strijd met artikel 2 lid 4 PBW worden geacht. Een lichte versoepeling van dit regime zou mijns inziens al een enorm verschil kunnen maken. Deze versoepeling zou bijvoorbeeld kunnen

worden bewerkstelligd door tweemaal per maand bezoek zonder glaswand toe te staan, waarbij, uiteraard onder toezicht van personeel, een korte omhelzing is toegestaan.

6.5 Resocialisatie en re-integratie

Toepassing van de bovenstaande aanbevelingen zou ertoe leiden dat in de EBI meer aandacht komt voor resocialisatie en re-integratie van de gedetineerden. Op dit moment maakt de EBI gebruik van de nuances die de resocialisatieopdracht in artikel 2 lid 2 PBW biedt. Volgens de EBI laat het karakter van de inrichting het namelijk niet toe om bij te dragen aan enige vorm van resocialisatie van de gedetineerden.¹⁶⁰ Een goede resocialisatie van gedetineerden kan echter in hoge mate bijdragen aan de veiligheid van de samenleving en de belangen van slachtoffers en nabestaanden, zo volgt uit de beschrijving van het Noorse gevangeniswezen in hoofdstuk 4. In het specifieke geval van de EBI zou resocialisatie en re-integratie door middel van bovenstaande verbeteringen mijns inziens uiteindelijk wellicht zelfs kunnen bijdragen aan een vermindering van de behoefte aan een instelling met een extra beveiligd karakter. Het creëren van een zo normaal mogelijke omgeving binnen de muren van een gevangenis, zou immers uiteindelijk juist kunnen voorkomen dat de behoefte om te ontvluchten ontstaat, zo stelde de heer Høidal tijdens mijn bezoek aan Halden Fengsel.

6.6 Conclusie

Door middel van intensivering van het contact tussen piw'ers en gedetineerden in de EBI, kan worden gewerkt aan verbetering van het wederzijds vertrouwen. Door piw'ers zodanig op te leiden dat zij de gedetineerden als contactpersoon kunnen ondersteunen bij persoonlijke en praktische zaken, ontstaat een betere relatie. Een verbeterd en intensief contact tussen gedetineerden en piw'ers kan tevens leiden tot mogelijkheden om ook op andere terreinen een humanere omgeving voor de gedetineerden te bewerkstelligen, zonder daarbij het extra beveiligde karakter van de inrichting uit het oog te verliezen.

Zo zou het bijvoorbeeld mogelijk zijn om arbeid en/of workshops aan te bieden, die plaatsvinden in de aanwezigheid en onder actieve begeleiding van piw'ers. Om de veiligheid te waarborgen, zouden deze activiteiten kunnen plaatsvinden op willekeurig variërende, speciaal daarvoor ingerichte locaties binnen de EBI. Dit om het plannen van een eventuele ontvluchting te voorkomen.

Daarnaast is ook ten aanzien van de bezoekregeling in de EBI ruimte voor verbetering. De huidige bezoekregeling is mijns inziens in strijd met het beginsel van minimale beperkingen, dat is neergelegd in artikel 2 lid 4 PBW, omdat de strikte regels niet noodzakelijk zijn in het kader van de veiligheid binnen de EBI. Een lichte versoepeling van deze regeling kan mijns inziens al in hoge mate bijdragen aan een humanere behandeling van de gedetineerden. Een suggestie zou kunnen zijn om tweemaal per maand bezoek zonder glaswand toe te staan, met de mogelijkheid tot een korte omhelzing onder het toezicht en de directe aanwezigheid van piw'ers.

De genoemde suggesties zouden mijns inziens leiden tot een systeem van resocialisatie en re-integratie van gedetineerden in de EBI. Een dergelijk systeem ontbreekt nu immers, omdat de EBI stelt dat het karakter

¹⁶⁰ G. Mol e.a., *Zorg in en om de Extra Beveiligde Inrichting. Een onderzoek naar de zorg voor de psychische conditie van gedetineerden in de EBI te Vught*, Nijmegen: WODC 2000, p. 10; H.G. van de Bunt e.a., *Gevangen in de EBI, Een empirisch onderzoek naar de Extra Beveiligde Inrichting (EBI) in Vught*, Den Haag: WODC 2013, p. 159.

van de inrichting het niet toelaat om bij te dragen aan enige vorm van resocialisatie.¹⁶¹ Het karakter van de EBI laat het mijns inziens echter wel toe om bovenstaande aanbevelingen op het gebied van contact met piw'ers, arbeid en bezoek toe te passen. Deze toepassing zou automatisch bijdragen aan resocialisatie van gedetineerden. Door deel te nemen aan arbeid en/of workshops, het hebben van een vertrouwd aanspreekpunt in de vorm van een piw'er en het kunnen ontvangen van bezoek onder enigszins soepelere omstandigheden, zullen gedetineerden in de EBI het gevoel hebben meer humaan te worden behandeld, hetgeen kan leiden tot een minder "harde" houding. Uiteindelijk zouden de effecten van deze aanpassingen in de toekomst wellicht zelfs kunnen bijdragen aan een vermindering van de behoefte aan een instelling met een extra beveiligd karakter.

¹⁶¹ G. Mol e.a., *Zorg in en om de Extra Beveiligde Inrichting. Een onderzoek naar de zorg voor de psychische conditie van gedetineerden in de EBI te Vught*, Nijmegen: WODC 2000, p. 10; H.G. van de Bunt e.a., *Gevangen in de EBI, Een empirisch onderzoek naar de Extra Beveiligde Inrichting (EBI) in Vught*, Den Haag: WODC 2013, p. 159.

LIJST VAN GEBRUIKTE BRONNEN

Literatuur

Arai-Yokoi 2003

Y. Arai-Yokoi, 'Grading scale of degradation: identifying the threshold of degrading treatment or punishment under article 3 ECHR', *Netherlands Quarterly of Human Rights* (21/3) 2003.

Brems e.a. 2005

E. Brems e.a., *Vrijheden en vrijheidsbeneming. Mensenrechten van gedetineerden*, Antwerpen: Intersentia 2005.

Dubbeld 2001

L. Dubbeld, *In de geborgenheid van de gevangenis. De betekenis van de nieuwe Nederlandse gevangenisarchitectuur*, Amsterdam: University Press 2001.

Evans & Morgan 1998

M. Evans & R. Morgan, *Preventing torture. A study of the European Convention for the Prevention of Torture and Inhumane or Degrading Treatment or Punishment*, New York: Oxford University Press 1998.

Hagens 2011

M. Hagens, *Toezicht op menswaardige behandeling van gedetineerden in Europa. Een onderzoek naar de verhouding tussen het EHRM en het CPT bij de effectuering van het folterverbod* (diss. Leiden), Leiden: 2011.

Kelk 2003

C. Kelk, 'Straatsburgse tucht in de EBI te Vught', *NJB* 2003-15.

Kelk 2005

C. Kelk, *De zwakheden van het detentierecht*, in: Krom-recht, over misstanden in het recht, Nijmegen: *Ars Aequi* 2005, bijzonder nummer.

Kerkhof e.a. 2003

A. Kerkhof e.a., *Detentie in de EBI. Effecten en beleving van detentie in de Extra Beveiligde Inrichting*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2003.

King & Resodihardjo 2010

R. King & S.L. Resodihardjo, 'To max or not to max. Dealing with high risk prisoners in the Netherlands and England and Wales', *Punishment & Society* 2010.

Kristoffersen 2013

R. Kristoffersen, 'Relapse study in the correctional services of the Nordic countries. Key results and perspectives', *Euro Vista* 2013-2.

De Lange 2008

J. de Lange, *Detentie genormeerd. Een onderzoek naar de betekenis van het CPT voor de inrichting van vrijheidsbeneming in Nederland*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2008.

Nieuwenhuis 2012

A.J. Nieuwenhuis, 'De kernrechtbenadering bij grondrechten', *TvCR* 2012.

Peters 1994

A. Peters, 'De Extra Beveiligde Inrichtingen: een inhumane en vernederende behandeling en bestraffing?', *Ars Aequi* 1994-43.

Resodihardjo 2009

S.L. Resodihardjo, *Crisis and change in the British and Dutch prison services: understanding crisis-reform processes*, Surrey, UK: Ashgate Publishing Limited 2009.

Smaers 2000

G. Smaers, 'Een stille revolutie in Straatsburg: De rechtsbescherming van gedetineerden door het EVRM', *Panopticon* 2000.

Struijk 2015

S. Struijk, 'De EBI anno 2015: valse lucht of frisse lucht?', *Sancties* 2015/3.

Vande Lanotte & Haeck 2004

J. vande Lanotte & Y. Haeck, *Handboek EVRM. Deel 2*, Antwerpen: Intersentia 2004.

Vorhaus 2002

J. Vorhaus, 'On degradation. Part one: article 3 of the European Convention of Human Rights', *Common Law World Review* 2002.

Kamerstukken

Kamerstukken II 1987/88, 20 200, nr. 27.

Kamerstukken II 1993/94, 22 999, nr. 10-11.

Jurisprudentie

EHRM 21 februari 1975, nr. 4451/70 (*Golder/Verenigd Koninkrijk*).

EHRM 18 januari 1978, nr. 5310/71 (*Ierland/Verenigd Koninkrijk*).

EHRM 25 april 1978, nr. 5856/72 (*Tyrer/Verenigd Koninkrijk*).

EHRM 25 februari 1982, nr. 7511/76 (*Campbell & Cosans/Verenigd Koninkrijk*).

EHRM 28 juli 1999, nr. 25803/94 (*Selmouni/Frankrijk*).

EHRM 16 december 1999, nr. 24888/94 (*V./Verenigd Koninkrijk*).

EHRM 27 juni 2000, nr. 21986/93 (*Salman/Turkije*).

EHRM 26 oktober 2000, nr. 30210/96 (*Kudla/Polen*).

EHRM 19 april 2001, nr. 28524/95 (*Peers/Griekenland*).

EHRM 4 maart 2001, nr. 27229/95 (*Keenan/Verenigd Koninkrijk*).

EHRM 6 maart 2001, nr. 40907/98 (*Dougoz/Griekenland*).

EHRM 10 juli 2001, nr. 33394/96 (*Price/Verenigd Koninkrijk*).

EHRM 4 februari 2003, nr. 52750/99 (*Lorsé e.a./Nederland*).

EHRM 4 februari 2003, nr. 50901/99 (*Van der Ven/Nederland*).

EHRM 3 juni 2003, nr. 33343/96 (*Pantea/Roemenië*).

EHRM 13 november 2003, nr. 23145/93 (*Elci e.a./Turkije*).

EHRM 8 juli 2004, nr. 48787/99 (*Ilascu e.a./Moldavië en Rusland*).

EHRM 21 juli 2005, nr. 69332/01 (*Rohde/Denemarken*).

EHRM 13 september 2005, nr. 35207/03 (*Ostrovar/Moldavië*).

EHRM 4 juli 2006, nr. 59450/00 (*Ramirez Sanchez/Frankrijk*).

EHRM 11 juli 2006, nr. 54810/00 (*Jalloh/Duitsland*).

EHRM 17 september 2009, nr. 74912/01 (*Enea/Italië*).

EHRM 1 juni 2010, nr. 22978/05 (*Gäfgen/Duitsland*).

EHRM 17 april 2012, nr. 20071/01 (*Piechowicz/Polen*).

Rapporten

Report of the European Commission of Human Rights 1969

Report of the sub-commission: the Greek case, nrs. 3321/67, 3322/67, 3323/67, 3344/67 (Denmark, Norway, Sweden and The Netherlands/Greece).

Rapport Werkgroep Opvang Vlucht- en Gemeengevaarlijke Gedetineerden 1987

Rapport Werkgroep Opvang Vlucht- en Gemeengevaarlijke gedetineerden, Den Haag: Ministerie van Justitie 1987.

Rapport Commissie-Hoekstra 1992

Rapport evaluatiecommissie beveiligingsbeleid gevangeniswezen, Den Haag: Ministerie van Justitie 1992.

Europees Comité voor de Preventie van Foltering en Onmenselijke of Vernederende Behandeling of Bestrafing (CPT) 1993

Report to the Dutch Government on the visit to the Netherlands carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 30 August to 8 September 1992.

Europees Comité voor de Preventie van Foltering en Onmenselijke of Vernederende Behandeling of Bestrafing (CPT) 1998.

Report to the Dutch Government on the visit to the Netherlands carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 17 to 27 November 1997.

Mol e.a. 2000

G. Mol e.a., *Zorg in en om de Extra Beveiligde Inrichting. Een onderzoek naar de zorg voor de psychische conditie van gedetineerden in de EBI te Vught*, Nijmegen: WODC 2000.

Europees Comité voor de Preventie van Foltering en Onmenselijke of Vernederende Behandeling of Bestrafing (CPT) 2002.

Report to the Authorities of the Kingdom of the Netherlands on the visits carried out to the Kingdom in Europe and to the Netherlands Antilles by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) in February 2002.

Norwegian Ministry of Justice and the Police 2008

Report to the Storting (white paper) on the Norwegian correctional services: 'Punishment that works – less crime – a safer society', September 2008.

Rapport Inspectie voor de Sanctietoepassing 2011

Inspectie voor de sanctietoepassing, *Inspectierapport Doorlichting PI Vught*, Den Haag: Ministerie van Veiligheid en Justitie 2011.

Van de Bunt e.a. 2013

H.G. van de Bunt e.a., *Gevangen in de EBI, Een empirisch onderzoek naar de Extra Beveiligde Inrichting (EBI) in Vught*, Den Haag: WODC 2013.

Elektronische bronnen

'Ontsnapping van gevangenen splijt coalitie', *NRC* 5 april 1993, www.nrc.nl (zoek op *ontsnapping gevangenen Sittard*).

‘Kritiek laat politiek koud’, *Trouw* 15 april 1999, www.trouw.nl (zoek op *kritiek EBI*).

‘Kritiek Europees Hof op detentie Kobus L.’, *Trouw* 5 februari 2003, www.trouw.nl (zoek op *kritiek EBI*).

‘The radical humaneness of Norway’s Halden Prison’, *The New York Times* 29 maart 2015, www.nytimes.com (zoek op *Halden prison*).

‘Justitie bevestigt zelfmoord in de cel van Lau Geeraets’, *NOS* 24 april 2015, www.nos.nl (zoek op *zelfmoord Lau Geeraets*).

‘Hoe inhumaan is het “Alcatraz van Nederland”?’’, *Volkskrant* 7 mei 2015, www.volkskrant.nl (zoek op *Extra Beveiligde Inrichting*).

‘Moeder Lau Geeraets klaagt Nederland aan bij Europees Hof’, *NOS* 13 juni 2015, www.nos.nl (zoek op *Lau Geeraets*).

Wetgeving

Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden, *Trb.* 1951, 154; zoals laatstelijk gewijzigd bij *Trb.* 2013, 241.

Europees Verdrag ter voorkoming van foltering en onmenselijke of vernederende behandeling, *Trb.* 1988, 19, in werking getreden op 1 februari 1989; zoals laatstelijk gewijzigd bij *Trb.* 1994, 107.

Penitentiaire Beginselenwet, *Stb.* 1998, 430, in werking getreden op 1 januari 1999; zoals laatstelijk gewijzigd bij *Stb.* 2015, 140.

Regeling selectie, plaatsing en overplaatsing van gedetineerden, *Stcrt.* 2000, 176, in werking getreden op 1 oktober 2000; zoals laatstelijk gewijzigd bij *Stcrt.* 2015, 4210.